

Batı'yı Kurgulamak - Doğu'yu Sunmak, Doğu'yu Kurgulamak - Batı'yı Sunmak: Oksidentalizm'de Ben ve Öteki*

To Fictionalize the West is to Present the East, and to Fictionalize the East is to Present the West: "I" And "Other" in Occidentalism

Demet Koçyiğit¹

*Bu çalışma, FSMVÜ, Yeni Türk Edebiyatı dalında hazırlanan "Türk Edebiyatında Oksidentalizm Tavrı: Ahmed Midhat Efendi ve Gaspıralı İsmail Bey Örneği" adlı doktora tezine dayanmaktadır. TÜBİTAK (2214-A) desteği ile Aralık 2015-Aralık 2016'da Amerika'da, The University of North Carolina at Chapel Hill'de konuyla ilgili araştırma yapılmıştır. Araştırma boyunca fikirlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Cemil Aydın'a şükranlarımı sunarım.

¹Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Demet Koçyiğit,

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

E-mail: demetkocyiigit1@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt: 08.11.2017

Kabul tarihi/Date of acceptance: 15.11.2017

Atıf/Citation:

Koçyiğit, Demet. "Batı'yı Kurgulamak - Doğu'yu Sunmak, Doğu'yu Kurgulamak - Batı'yı Sunmak: Oksidentalizm'de Ben ve Öteki." *TÜDED Journal of Turkish Language and Literature*, no. 57, 2017, s. 133-160. 10.26561/iutded.369131

ÖZ

Farklı tanımlamaları mevcut olan Oksidentalizm, en kısa ve genel ifade ile Doğu'nun (Ben) Batı'yı (Öteki) mukayese ederek ve sorgulayarak tartışmasıdır. Bu çalışma, Oksidentalizm'in farklı tanımları ve ilgili tartışmaların anlaşılmasına katkıda bulunmak üzere Oksidentalizm'in Doğu ve Batı algısını inceleyerek iki yaklaşım kanalına dikkat çekecektir. İlk kısımda, Doğu ve Batı ayrımı Ben-Öteki ilişkisi çerçevesinde ele alındıktan sonra önyargılar, varsayımlar, fikirler, ikili zıtlıklar, bilgi üretimi, imaj ve kurgu, özleştirme bağlamında Oksidentalizm ve Oryantalizm'de Doğu-Batı karşılaşmasının aşamalarına değinilecektir. İkinci kısımda farklı Oksidentalizm tanımlarının ve hareket noktalarının sunduğu Ben ve Öteki imajının iki yöne doğru kanalize olduğu gösterilerek iki kanaldan ilkinin Doğu'yu sunmak üzere Batı'yı kurguladığı; ikinci kanalın ise Batı'yı sunmak üzere Doğu'yu kurguladığı iddia edilecek; Oksidentalizm'in bu iki kanalı değerlendirilecektir. Bu tartışmalar doğrultusunda, Oksidentalizm'in Doğu ve Batı tarafından nasıl araçsallaştırıldığı gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Oksidentalizm, Oryantalizm, Doğu, Batı, Öteki

ABSTRACT

Occidentalism, which has different definitions, in its most concise and general expression, is a scholarly discussion on the East (I) and the West (the Other). This study will draw attention to two approaches of Occidentalism by examining the Eastern and Western perceptions of this concept and understand its differing definitions as well as related discussions. In the first part, in the context of the I-Other relationship, the distinction between the East and the West will be examined. Next, in the context of Occidentalism and Orientalism, the phases of the East-West confrontation will be addressed through the concepts of prejudices, assumptions, ideas, binary contrasts, information production, image, and fiction.

In the second part, the study explores the two approaches to the different definitions of Occidentalism and the image of the "I" and the "Other," presented by the points of departure. By doing this, it will be shown that the first of the two approaches fictionalized the West to present the East and the second fictionalized the East to present the West. In the light of these differences, this study will show how Occidentalism is instrumentalized by the East and the West.

Keywords: Occidentalism, Orientalism, the East, the West, the Other

EXTENDED ABSTRACT

This study focuses on Occidentalism by discussing the relationship of the East and the West by comparing and questioning them both. The perception of the East and the West in Occidental thinking depends on the definition of Occidentalism being applied; different definitions have been developed to contribute to the understanding of the related discussion. It is claimed that there are two categories of Occidentalism, which dominate Occidental thinking and study. This claim was developed in two parts that represent the intellectual background and arguments about the basic features and issues of Occidentalism.

The first part draws attention to the differentiation of the East and the West in the context of I–Other relationships as well as the differentiation of “I” from the “Other”. To that end, the idea of I–Other is examined through the concept of subject–object perception in relation to consciousness as well as self-consciousness, and the idea of conflict. In this regard, the continuum of recognition, comprehension, interpretation and establishment of the “I” as opposed to the “Other” is analyzed based on the concept of identity–difference. Beyond that, Occidentalism and Orientalism are addressed in the context of prejudices, assumptions, ideas, binary contrasts, information production, image and fiction of the phases of the East–West confrontation. It is shown that Occidentalism and Orientalism evaluate their subjects in similar ways, even though they have some distinguishing characteristics.

In the second part, the discussion concerns the historical, political and social aspects of the relationship of the East and the West. Further, it is said that this relationship continues by producing identical patterns, and tend to define the difference of I–Other. Hereafter, various definitions of Occidentalism and the image of “I” and the “Other” which is presented using motion points, are channeled in two directions. By doing this, it will be claimed that the first of the two channels fictionalized the West to present the East and; the second fictionalized the East to present the West; additionally, these two categories of Occidentalism will be evaluated.

It is said that the first category which keeps the East at the center as “I”, offers to redesign East–West relations. The East implements the West in the construction of “I” through the objectification of the West and thus the subjectification of the East as well as by claiming superiority and dominance over the West to strengthen “I”s identity over the “Other”. Having said that, the position of the Occidental understanding is assessed in the terms of colonial and post-colonial critics, ideological criticism regarding traditionalism and nationalist politics, state and non-state policies, modernization processes and criticism of modernism, and the changing power relations. The second category, which keeps the West at the center as “I”, also offers to focus on the identity of the West as “I” in the eyes of the East. Through this, it is said that the West is further strengthened in its identity.

The last part of this study emphasizes that the concept of the East and the West, which has been shaped by many essentializations in the historical process, tend to reduce the "Other"s diversity to preserve the sustainable state of otherness. So, the East and the West evaluate each other neither as a static viewer nor an objective observer. On the other hand, the study stresses the active/passive or subject/object role in "I" and the "Other"s construct, and they are not determined by definite limits. In the first approach, it is argued that the East has used contrasting powers of representation and functionalized the qualifications of the West by intending to approve the qualifications of "I". On the contrary, the second approach functions as continuing Orientalism from a different perspective. Occidentalism is instrumentalized by struggling to control power within the society and to determine the power balance in inter-communal relations.

This paper discusses the difficulty determining a definition of Occidentalism because of political and cultural influences. It is stressed that Occidentalism can be used as a framework for study of the East and the West if its coherent definition and boundaries are specified. For self-realization of "I" and the "Other", the emphasis is placed on the necessity of approaching the "Other" as the subject, not as an object. At the same time, it is deemed necessary that comparative studies take into consideration the period and environmental differences. As a result, the study claims that one approach to Occidentalism that is influenced by Orientalism identifies the East to present, represent, and recognize the West; and the other approach identifies the West to present, represent and recognize the East.

Keywords: Occidentalism, Orientalism, the East, the West, the Other

GİRİŞ

Doğu-Batı ayrımında iki ötekinin farklı şekillerde karşılaşmaları, uzun bir zaman boyunca adına ileride Oryantalizm denilecek olan bir yaklaşımla ya da bu yaklaşımı irdeleme şeklinde incelenmiştir. Oryantalizm hem siyasette hem de sosyo-kültürel sahada Doğu-Batı ilişkilerini etkileyen, birbirini anlama ya da yanlış anlama hususunda genel olarak Batı'dan Doğu'ya yönelen tek yönlü bir argüman olarak değerlendirilmiştir. Fakat Batı'nın Doğu'yu görme ve gösterme biçimleri kadar Doğu'nun Batı'yı görme ve gösterme biçimleri de Doğu-Batı ilişkisinin anlaşılmasında önem arz etmektedir. Zira her karşılaşmanın iki tarafı vardır¹ ve iki tarafın etkileri bu ilişkiyi kurmaktadır. Bu anlamda, bugün adına Oksidentalizm denilen fakat tarihi, çerçevesi, tanımı konusunda herhangi bir söz birliği bulunmayan bir alanın varlığı da ortaya konulmaktadır. Oryantalizm'e nispetle yeni bir inceleme alanı olan Oksidentalizm, en kısa ve genel ifade ile, Doğu'nun (Ben) Batı'yı (Öteki) mukayese ederek ve sorgulayarak tartışmasıdır. Bu tartışma süreci, Oryantalizm'de olduğu gibi, Öteki'ne yönelik yaklaşımlar kadar Ben'e yönelik bilinçli ya da bilinçsiz çeşitli etkenleri de ihtiva etmektedir. Hem Öteki'ne hem Ben'e yönelik yaklaşımlar çoğu zaman siyasi ve toplumsal projelerin aracı olarak kurgulanmaktadır.

Doğu ve Batı kavramları, tarihi, siyasi ve sosyal göndermeleri barındırmaktadır. Coğrafi sınırlardan ziyade zihni belirlemelerin hâkim olduğu bu göndermeleri yeniden tartışmaya açan Oksidentalizm'in birbirinden oldukça farklı, hatta birbirinin zıttı olan tanımlamaları mevcuttur.² Bu çalışma, bu tanımların ve ilgili tartışmaların anlaşılmasına katkıda bulunmak üzere Oksidentalizm düşüncesinde Batı algısının oluşumunu belirleyen unsurları, farklı Oksidentalizm tanımlarında esas alınan hareket noktalarını tartışarak Oksidentalizm'de beliren iki yaklaşım kanalını gösterecektir.

İlk kısımda, Doğu ve Batı ayrımı Ben-Öteki ilişkisi çerçevesinde ele alındıktan sonra önyargılar, varsayımlar, fikirler, ikili zıtlıklar, bilgi üretimi, imaj ve kurgu, özleştirme bağlamında Oksidentalizm ve Oryantalizm'de Doğu-Batı karşılaşmasının aşamalarına değinilecektir. İkinci kısımda farklı Oksidentalizm tanımlarının ve hareket noktalarının sunduğu Ben ve Öteki imajının iki yöne doğru kanalize olduğu gösterilerek iki kanaldan ilkinin Doğu'yu sunmak üzere Batı'yı kurguladığı; ikinci kanalın ise Batı'yı sunmak üzere Doğu'yu kurguladığı iddia edilecek; üçüncü kısımda, Oksidentalizm'in bu iki kanalı

1 Bu duruma dikkat çeken, Oksidentalizm'i kısaca tartışan bir yazı için bkz.: Yasin Aktay, "Her Karşılaşmanın İki Yanı Vardır", *Marife: Bilimsel Birikim*, Yıl 6, Sayı 3, 2006, s. 427-436.

2 Örnek olarak şu kaynakları zikretmek mümkündür: Sadık Celal el-Azm, "Orientalism and Orientalism in Reverse", *Khamsin*, sayı 8, 1981, s. 5-26 (*Orientalism: A Reader*, ed. Alexander Lyon Macfie, New York, New York University Press, 2000, s. 217-238); Hasan Hanefi, *Mukaddime fi İlmî'l-İstigrab*, Kahire, 1991; Hasan Hanefi, "From Orientalism to Occidentalism", *Islam in the Modern World II: Tradition, Revolution and Culture*, Cairo, The Anglo-Egyptian Bookshop, 1995, s. 353-354; Xiaomei Chen, *Occidentalism: A Theory of Counter-Discourse in Post-Mao China*, Oxford, Oxford University Press, 1995; James G. Carrier, *Occidentalism: Images of the West*, Oxford, Clarendon Press, 1995; Couze Venn, *Occidentalism: Modernity and Subjectivity*, Sage Publications, 2000; Ian Buruma - Avishai Margalit, *Occidentalism: The West in the Eyes of Its Enemies*, New York, The Penguin Press, 2004.

değerlendirilecektir. Bu tartışmalar doğrultusunda, Oksidentalizm'in Doğu ve Batı tarafından nasıl araçsallaştırıldığı gösterilecektir.

I. Kurguların Çizdiği Portreler

I. I. Doğu-Batı Ekseninde 'Ben' ve 'Öteki' Kurgusu

Ben ve Öteki ayrımı, Ben'in, Öteki'nin ve aralarında kurulan ilişkinin niteliğinin tartışıldığı bir süreci ihtiva etmektedir. Aristoteles'in Ben'in, kendi imajını sunmaya yönelik bir arzu taşımasına ve Öteki üzerinde hâkimiyet kurma eğiliminin varlığına dikkat çekmesi, bugün Doğu-Batı tartışmaları bağlamında ele alınan hususların en temel sorununa da işaret etmiş olmaktadır.³ Bu bağlamda, tarihi süreçte Ben ve Öteki'nin köklerini inşa eden bilinç⁴ etkenine dikkat çekilmektedir. Ben için de Öteki için de var olmanın yolu, kendi varoluşunun bilincinde olmaktan geçmektedir.⁵ Hegel'in kendisinden farklı olanı dışlayan ve olumsuzlayan tavrıyla tanımladığı ve özbilinç olarak adlandırdığı kendi varoluşunun bilincinde olma, Ben'i, Ben olmayandan öze farklı ve Ben olmayana karşıt olarak kendini oluşturmakta ve açığa vurmaktadır.⁶ Ben olmayan, Sartre'a göre de hem Ben'in varoluşu hem de özbilinç için gereklidir.⁷ Fakat bilinci özbilinç hâline getirecek; Ben'i özne konumuna taşıyacak olan, Ben olmayana bakışı ve onunla kurduğu ilişkidir. Bu ilişkide Ben'in kendini karşıtı olarak kurduğu Öteki'nin, kendi varoluşunun bilincinde olan bir 'diğer bilinç'⁸ olarak kavranması, Ben için hayati önem arz etmektedir. Bir diğer deyişle, Ben'in nesnelere kurduğu ilişkiden ziyade diğer bilinçlerle kuracağı ilişki temeldir; özbilincin doğması bir nesneye değil, bir başka özneye bağlıdır.⁹

Bu bağlamda, 18. yüzyıldan bugüne farklı nitelikleriyle tarih sahnesinde yer bulmuş olan Doğu-Batı ayrımı, Öteki ile kurulan bu temel ilişkide Fichte'in Ben'in karşısında Ben olmayan kurgusuna biçim veren çatışma fikrine paralel şekilde okunabilir.¹⁰ Hegel, Ben ve Öteki karşılaşmasında 'kendini kabul ettirme isteği' ve ondan kaynaklanan 'eylem' düşüncesinde, kendini kabul ettirme isteğinin yol açacağı eylemin, bilinçler arası ilişkinin bu aşamasında, savaş olacağını belirtmektedir.¹¹ Doğu ve Batı arasındaki ilişki, tarihi hafızanın yansıtıklarına bakılırsa, tam da bu durumu temsil etmektedir. Nitekim özneyi

3 Aristotle, *Politics*, çev. Benjamin Jowett, Batoche Books, 1999, s.4-5.

4 Bilinçle ilgili bir değerlendirme için bkz.: Jean Ferreux, "The Other as an Historical Invention", *Imagining the Arab Other: How Arabs and Non-Arabs Represent Each Other*, Ed. Tahar Labib, London, US, I.B.Tauris, 2007, s. 3-9.

5 Jean-Paul Sartre, *İmgelem*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki, 2009, s. 7.

6 Alexandre Kojève, *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, YKY, 2001, s. 80, 86-87; Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen, İstanbul, İthaki, 2010, s. 324.

7 Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk (existentialisme)*, çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, 1985, s. 94, 324.

8 Alexandre Kojève, *a.g.e.*, s. 87; Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, s. 324.

9 Tülin Bumin, *Hegel: Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*, İstanbul, YKY, 1998, s. 34-35.

10 Detaylı bilgi için bkz.: Johann Gottlieb Fichte, *The Science of Knowledge*, ed. ve çev. Peter Heath-John Lachs, New York, Cambridge University Press, 1991.

11 Alexandre Kojève, *a.g.e.*, s. 80-84; Tülin Bumin, *a.g.e.*, s. 31.

gündeme getiren, öz bilinçler arasındaki ilişki yapısıyla toplumsal ve tarihsel bir varlık olmasıdır.¹² Bu savaşa sebep olan tanı(n)ma süreci ise karşılıklı olarak gelişmektedir. Sartre, benliğin tanınması ve ortaya çıkarılmasının, Öteki'nin de tanınmasına; Ben'i düşünen, Ben'e karşı ya da Ben için bir şeyler isteyen bir özgürlük olarak Öteki'nin de ortaya çıkarılmasına yol açtığını belirtmektedir. Sartre'a göre, bundan sonra, "özneler arası" bir evren ortaya çıkmaktadır ve Ben ve Öteki'lerin ne olduğu böylece anlaşılacaktır. Bu anlamda, Doğu ve Batı arasındaki ilişkiyi de iki özne arasındaki ilişki ya da mücadele olarak nitelemek mümkündür. Fakat bu ilişkide Sartre'ın sözünü ettiği özgür bir varlık olarak Öteki'nin mevcudiyeti tartışmaya açıktır.¹³

Doğu-Batı açısından tarihten bugüne sürdürülen çatışma algısını, Lacan'ın 'ayna evresi' ile ilgili şekilde değerlendirmek de mümkündür. Bu düşünceye göre, Ben, bütünlük hissi veren yansımanın, ki bu kendi yansıması ya da farklı unsurların yansıması da olabilir, kendisiyle uyumlu ve uyumsuz durumu ile gözlemlemektedir. Bu karşılaşma Ben ile görüntü arasında bir gerilime yol açmaktadır ki Ben, bu gerilimi aşmak için bu görüntüyü; yani Öteki'ni tanımlamaktadır. Ben'in Öteki'ne yönelik tanımlaması aynı zamanda kendi kimliğini de ortaya koyan şey olmaktadır. Zira bu görüntüyü kendisiyle özdeş sayarak bu yanıltıcı bütünlük görüntüsü üzerine kendi öznesini inşa eden Ben, bu noktadan sonra üstünlüğünü işaret edici bir yöneliş sergilemektedir. Bununla birlikte, ayna evresi, Ben'in bir yanlış anlamının ürünü olduğunu belirtmesiyle de önem arz etmektedir. Öteki'nin algılanış şekli, Ben'in; öznenin kendine yabancılaşmasına da yol açacaktır. Lacan'ın ayna evresi düşüncesinde, bahsedilen deneyimin öznelliğine yaptığı vurgu ve Ben ve Öteki ilişkisinin sürekliliğini koruyan bir mücadele olarak görmesi önemlidir.¹⁴ Lacan'ın en başından eksik bir süreç olarak yorumladığı Ben'i Öteki üzerinden inşa etme süreci, Ben'i Öteki'ne bağlayan bir yönelim olduğu gibi aynı zamanda onu Öteki'lerden ayırma işlevi de görmüş olmaktadır. 'Anlama'yı esas edinerek Ben'in Öteki'ne yönelmesindeki çaba ise, Ben-Öteki ilişkisinde nesnelliği öteleyen bir durumdur. Zira anlama, zihinsel bir faaliyet olması yönüyle öznelidir.¹⁵ Heidegger, anlamayı hem kendini anlama hem de içinde var olunan dünyayı anlama bağlamında değerlendirmektedir. Anlama, yorumlama ile devamlı şekilde ilerlemekte ve böylece nesne açığa çıkmaktadır.¹⁶

12 Şahin Özçınar, "Hegel'de Düşünümsel Bilincin Pekinlik Yanılsaması ve Kurgusal Özne", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, sayı 2/4, 2008, s. 3.

13 Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk (existentialisme)*, s. 85, 94.

14 Bir bebeğin kendi görünütüsüyle aynada ilk karşılaşması üzerine kurulan bu düşünce ve detayları için bkz.: Jacques Lacan, "The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience", çev. Alan Sheridan, *Ecrits: A Selection*, 1949, s. 1-7; Dylan Evans, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, London, Routledge, 1996.

15 Ali Osman Gündoğan, "Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği", s. 1-2, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildirir/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf> (Erişim tarihi: 08.06.2017).

16 Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.16, 55-79; Feher M. Istvan, "Heidegger and the Hermeneutic Turn of Philosophy", Babeş-Bolyai University, Faculty of Philosophy, Kolozsvár (Cluj), 18 Mayıs 1998, s. 11; Richard E. Palmer, *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*, Evanston, Northwestern University Press, 1969, s. 41-42; 140-161.

Öte yandan, dış dünyaya, anlama, üzerinde düşünme ve tanıma kaygısıyla yönelen, sonuç olarak da seyreden, edilgen bir biçimde konumlanan Ben, Hegel'e göre, nesnede erimiş, kendini orada unutmuş olan bir bilinç olacaktır. Çünkü nesneyi (ya da dünyayı) seyretme eylemi, seyredenden çok seyredilene bildirmekte ve özne ile nesneyi ayırmaktan çok birleştirmektedir. Oysa Ben'in özne konumuna yerleşmesi nesneyi yalnızca seyretmesiyle mümkün olmaz, aksine nesne üzerinde etkide bulunmasını, ona ulaşip tüketmesini, onu kendinin kılmasını gerektirmektedir. Bu anlamda kendini kabul ettirme isteğine eklenen olumsuzlayıcı eylem, yıkıcı özelliğine ek olarak, olumsuz kıldığı, yıktığı nesnel gerçeklik yerine kendi öznel gerçekliğini koymaktadır. Bunu, yabancı gerçekliği kendi gerçekliğine dönüştürerek, kendine mal ederek, içselleştirerek yapmaktadır.¹⁷ Ben'in kendini kabul ettirme isteğini gerçekleştirmesi için muhtaç olduğu Öteki ve Öteki'nin özneleşmesi de Ben'in özneleşmesi kadar önemlidir. Öteki'nin özneleşmesi ise kendi varlığıyla Ben üzerinde bir etkiye sahip olmasına bağlıdır. Aksi takdirde Öteki'nin açığa çıkabilmesinin yegâne tarzı, nesne olarak Ben'in bilgisinde belirlemektir. Her ne kadar bu nesnelik ilişkisi, Öteki ile Ben arasındaki temel ilişki olsa da, yine karşılıklı bir ilişki tarzı olmasını gerektirmektedir. Öteki'nin Ben tarafından nitelendirilmiş nesne olması, ancak Ben'in de onun için öyle olabilmesi ölçüsünde mümkündür. Bir diğer ifadeyle, Hegel'in dikkat çektiği üzere, nesnesi Öteki olan bir Ben gerçekte varsa, bunun nedeni nesnesi Ben olan bir Öteki'nin olmasıdır. Bunun aksine Öteki'nin özneleşmediği durumlarda, Öteki'ni kendi tecrübeleri dâhilinde kuran Ben açısından, Öteki, bir imgeden başka şey olamayacaktır.¹⁸

Doğu-Batı karşılaşmalarında kurulan Ben ve Öteki'ler, kurgulanan imgeler bir özne/ler-nesne/ler mücadelesinin temsilcileri niteliğindedir. Batı'nın Doğu'yu, Doğu'nun da Batı'yı gözlemleyişi, karşılaşmanın iki tarafı olmaları sebebiyle, eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Bu eş zamanlı Öteki'ni izleme ve Ben'i sergileme, zaman zaman Öteki'ni belirli şeylere indirgemeye ötekiliğin işaretlerini görünür kılma aşamalarını da beraberinde getirmiştir. Öteki'nin görünür özellikleriyle kendini yansıtmaya ve kendini ön plana çıkarma bu aşamalarla yerleşik hâle gelmiştir.¹⁹ Bu açıdan bakıldığında, Doğu ve Batı'nın birbirine bakışı, iki Öteki'nin kendini Ben olarak ifade etme çabası şeklinde değerlendirilebilir. Fakat iki Öteki'nin birbirine yönelik yaklaşımlarında simetrik bir ilişki ağının varlığından söz etmek güçtür.²⁰

Doğu-Batı ilişkisinde özne-nesne ilişkisi ve özne ya da nesne olma durumu değişim gösterdikçe Oryantalist veya Oksidentalist yorum çerçevelerine dâhil olmaktadır. Tarihi hafıza nesnenin değil, doğruca öznenin bakış açısını dikkate almaya eğilimlidir.²¹ Batı'nın Ben/özne olarak kendini kurduğu Oryantalist tarih yapısı içinde Doğu olumsuzlanan,

17 Tülin Bumin, *a.g.e.*, s. 29, 34-35.

18 Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, s. 319, 327, 344-345, 393.

19 Mohamad Tavakoli-Targhi, *Refashioning Iran: Orientalism, Occidentalism and Historiography*, Palgrave, 2001, s. 36-37.

20 Yasin Aktay, *a.g.m.*, s. 427.

21 Jean Ferreux, *a.g.m.*, s. 3-9.

Ben'in dışında bir yabancı olmuştur. Ne var ki, bu ayırım konusunda Oksidentalizm'in karmaşık bir yapısı söz konusudur. Bu karmaşık yapı, Oksidentalizm'in farklı yorumlarının -belki de araç kılındığı cenahların yorumları denmeli- Ben ve Öteki ilişkisinin böylesine kabul edilmiş temeller üzerinden kurmayışından kaynaklanmaktadır. Zira Oksidentalizm yaklaşımlarından bazıları Doğu'ya odaklanırken bazıları Batı'yı merkeze almakta; odak noktasına göre özne-nesne konumu değişiklik arz etmektedir. Ancak hem Doğu hem Batı bir özne-özne karşılaşmasından ziyade bir özne-nesne karşılaşmasını kurgulamaktadır. Bu kendisine denk düşmeyen Öteki algısı sebebiyle makul bir ilişki değil, asimetrik güç ilişkileri, siyasi ajandalar devreye girmektedir.

Asimetrik güç ilişkisi, Hegel'in Ben'in varoluşunda Ben olmayana karşıt bir duruş sergilemesi fikrini hatırlatmaktadır. Ben-Öteki ilişkisinde varoluşun imkânını sunan bu duruş, konumların değişebilir olması yönüyle iktidar mücadelesini de işaret etmektedir. Levinas ise, Öteki ile ilişkiyi bir uzlaşım ve etik sorumluluk olarak görerek, Hegel'den farklı olarak, bir güç ve iktidar ilişkisi olmaktan uzak, sorumluluğa dayalı bir etik ilişki olarak değerlendirmektedir.²² Kendinde olmayana odaklı olarak Öteki üzerinden Ben'in kendini sunması hususunda Levinas'ın dikkat çektiği şey, farklılıkların Ben'den başlayarak Öteki'ye doğru giden kaçınılmaz uyumdan, Ben-Öteki krizinden kaynaklanmasıdır. Ben ve Öteki karşılaşmasında ortaya çıkan Öteki ve Ben arasındaki farklılıklar, Ben'de içkin olan farklı özelliklere dayanmadığı gibi, Öteki'deki, karşılaşmadan kaynaklı farklı psikolojik eğilimlere de dayanmaz.²³ Karşılaşmadan kaynaklı bu krizi Ben kendince dengelemeye çalışmaktadır. Fakat öyle ya da böyle, Öteki, Ben'i onaylamanın bir aracı olmaktadır. Levinas'a göre Öteki'ne doğru yapılan yolculuklar, daima Ben'e dönmektedir.²⁴ Bu yolculuk, birey için kendi varlığını Öteki üzerinden ve Öteki'ne rağmen tanımlamak için, bu kez, varoluşsal savaş anlamına gelmektedir.²⁵ Doğu-Batı ilişkilerinde varoluşsal savaş daha derinlerde olsa da korunmaktadır. Öteki tanımlamaları daha somut gündemlerle ilerlerken, aslında varoluş mücadelesini perdelemektedir.

Aslında varoluşsal savaş, kendini Ben konumuna koyan tarafın karşılaşmanın krizi ile mücadelesi olarak da görülebilir. Öteki-Ben krizini dengelemede Ben'in ürettiği iki çözüm yolunu Dominique Schnapper'in ortaya koyduğu Öteki ile kurulan iki temel ilişki biçimi kapsamında detaylandırmak mümkündür. Farkın saptanmasına dayanan ilk tutumda, Ben, Öteki'ne değer biçerken kendisini ölçüt olarak almıştır ve Öteki'ni kendisinin eksik hali olarak görmektedir. Böylece Öteki, değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hâli içinde donup kalmaktadır. Öteki'nin reddini öneren farklılaştırıcı tutum, kendi ile Öteki arasındaki farkı, farklı olanın çıkarılması, dışlanması ya da en uç durumda yok edilmesiyle sürdürmeye çalışmaktadır. İlk tutumun aksine evrenselciliği ilke edinen ikinci ilişki biçimi ise Öteki'nin bir başka kendi olduğunu ileri sürmektedir. İnsanların sadece insan olmaktan dolayı eşit oldukları düşüncesine dayanan bu tutum, başkasının özdeş olduğunu düşünmeden eşit olabileceğini tasarlamak zor olduğu için Öteki'ni kendi özgürlüğü içinde algılamaz ve "Ben" gibi olmak durumunda bırakır. Böylece evrensel olan, "Ben" in kültüründe asimile edilir. Bu da Öteki'yi kendine benzeterek yok etme biçimidir. Burada

22 Emmanuel Levinas, *On Thinking-of-the-Other: entre nous*, çev. Michael B. Smith, New York, Columbia University Press, 1998, s. xii-xiii.

23 Emanuel Levinas, *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*, çev. Alphonso Lingis, The Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1979, s. 215.

24 Emanuel Levinas, "The Trace of the Other", *Deconstruction in Context*, ed. A. Lingis ve M. Taylor, Chicago, University of Chicago Press, 1986, s. 345-359, s. 348.

25 Ayhan Kaya, "Emmanuel Levinas ve Ötekinin Çıplaklığı Egoji'den İdoloji'ye", *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, sayı 37, Ocak-Subat 2011.

söz konusu olan Öteki'ni dışlamak değil, kendine benzetebildiği ölçüde onu inkâr ederek içine almaktır.²⁶ Doğu-Batı kurgusu da, ikili bir yapı olarak Ben'i ayrıcalıklı kılarak kendisini Öteki'nden farklılaştırmasını mümkün kılmaktadır. İkili yapıda üçüncüye ya da ikili arasında aracılık edecek bir üçüncüye yer verilmemesi söz konusudur. İkilden mantıksal öncelik ve olumlu değer atfedilen bir tanesinin karşısında, diğeri ilkinin olumlu özelliklerinin yokluğuyla tanımlanmaktadır. Böylece ikinciye kendi başına var olma hakkı tanınmaz; o, basitçe birincinin olumsuzlanmasıdır.²⁷ Schnapper'in bu iki ilişki biçimini, Hegel'in sözünü ettiği farkı soyutlamak üzere bir takım şeyleri reddetme ya da farkı reddederek birin içinde Öteki'ni eritme olarak da ifade etmek mümkündür.²⁸

Bu ilişki biçimleri Doğu-Batı kurgularını sürdürürken çeşitli imajlar üretmektedir. Oryantalizm'in özellikle kolonyal söylem çerçevesinde ürettiği imajlar etkin olmuştur. İlişki biçiminde belirlenen farkın saptanması ya da evrensel yaklaşım bu imajları çeşitlendirmiştir. Fakat Bhabha'nın kolonyal söylem için dikkat çektiği gibi, imajların pozitif ya da negatif olarak tanımlanmasından ziyade öznelleşmenin süreçleri önemi haizdir. Klişe hâline gelen bir takım söylemler yoluyla mümkün (ve makul) kılınan öznelleşmenin süreçleri²⁹, Doğu-Batı karşılaşmalarında görülen aşamalarla şekil bulmaktadır.

I. II. Oryantalizm ve Oksidentalizm'de Kurgusal Adımlar

Oksidentalizm'i Oryantalizm'in karşısında bir kavram olarak; en azından ilgili bir kavram olarak değerlendirme eğilimi kuşkusuz sadece bir kelime benzerliğinden³⁰ veya Edward Said'in Oryantalizm'e karşı Oksidentalizm'le cevap verilemeyeceği uyarısından³¹ kaynaklanmamaktadır. Asıl mesele, Oryantalizm ile Oksidentalizm'in benzer yaklaşımlarla inceleme alanlarını konu ediniyor olmalarıdır.³² Oksidentalizm'in hem Oryantalizm'le kol

26 Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 25-28.

27 Yazar, öznenin Öteki'ne bağımlı olduğu ve ona olan borcunu kabul etme zorunluluğu, Öteki ile hâkimiyet gerektirmeyen bir ilişki kurulması gerektiği hususlarını "Batılı özne'nin oluşumuna dikkat çekerken ifade etmektedir (Meyda Yeğenoğlu, *Sömürgeci Fanteziler: Oryalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s. 10, 15-17.).

28 G. W. F. Hegel, *The Logic Of Hegel*, çev. William Wallace, London, Oxford University Press, 1873, s. 183.

29 Homi K. Bhabha, "The Other Question", *Screen*, cilt 24, sayı 6, 1983, s. 18.

30 Oksidentalizm 'Batı'ya ait, Batı'yla ilgili' anlamına gelen ve Batı manasındaki 'occident' kökenli 'occidental' kelimesine dayanmaktadır. Kelimenin anlamı ve söyleniş şekli doğrudan Oryantalizm'i çağrıştırmaktadır. Oksidentalizm, Türkçede Garbiyatçılık, Batıcılık/Garpcılık, Batıbilimi/Garpbilimi olarak anılmaktadır. Çok tercih edilmemiş olsa da Oksidentalistik kavramı da "Occidentalistics"ın karşılığı olması bağlamında kullanılmıştır. Bkz.: Hasan Hanefi, "From Orientalism to Occidentalism"; Wolfgang G. Schwanitz, "Hasan Hanafi, Founding Father of "Occidentalistics" or Occidentalism?", *Akademie Verlag GMBH*, Muhlenstrasse, 1994, http://www.trafoberlin.de/pdf-dateien/2008_12_24/Hasan%20Hanafi%20Muqaddima.pdf (erişim 29 Aralık 2014); İlber Ortaylı, "Türkojoloji ve Var Olmayan Bir Dal: Oksidentalistik", *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Ankara, Cedit Neşriyat, 2011, s. 159-165 (*Türkiye Günlüğü*, sayı 19, 1992, s. 50-52.).

31 Edward W. Said, *Orientalism*, New York, Vintage Books, 1979, s. 253.

32 Oksidentalizm'in yeni bir inceleme alanı olması sebebiyle hiçbir zaman Oryantalizm gibi bir siyasi, akademik ve tarihi güce ulaşamayacağı tartışılmaktadır. Aynı zamanda Oksidentalizm'in kökeninin Batı'ya mı yoksa Doğu'ya mı dayandığı hususu, Oksidentalizm'in Batı düşüncesinden bağımsız bir yöntem geliştirip geliştiremeyeceği konusu da tartışılmaktadır. Fakat bu ve benzeri tartışmalar Oryantalizm ile Oksidentalizm'in

kola ilerlemesine yol açan hem de kendi varoluş çabasını temsil eden bu yaklaşımlar, aşamalı bir şekilde bir Öteki ve aynı zamanda Ben inşa etmektedir.

Öteki algısının ilk aşaması aslında gördüğünü anlatmayla; yani yabancı olanı aktarma hareketi ile başlamaktadır. Farklı beldeleri görenlerin farklı gayelerle bu yabancı toprakları ve yabancı toplumları aktarması kimi zaman doğru, kimi zaman yanlış ya da eksik bilgiler olarak sonraki dönemlere kaynaklık teşkil etmiştir. Yabancıyı tasvir etme, nakletme kaygısı ve arzusu hem Doğu'da hem de Batı'da var olan karşılıklı bir durumdur.³³ Yabancılık ölçüsünün kime ve neye göre belirlendiği ise daima tartışmalıdır. Bu yabancılık sadece mesafelerle belirlenmez. Dünyanın diğer ucundaki bir toplum kadar, şehir merkezi ile ilçe, kasaba, köy gibi kısa mesafeli alanlarda da yabancılıktan söz etmeye imkân verecek oldukça fazla unsur bulunabilir. Aslında yabancılık, kendi dışında olanla fiziksel değil zihinsel olarak çizilen sınırı işaret etmektedir.

Öte yandan, bir yabancı ve onunla kurulacak ilişkiden söz edilmesi, doğrudan birlik düşüncesinin iptali olarak somutlaşmaktadır.³⁴ Artık insanlar, toplumlar, coğrafyalar zihnen parçalanabilir konumdadır. Bu anlamda, yabancıların bilgisini üretmek Oryantalizm'in de Oksidentalizm'in de meselelerinden biridir.³⁵ Nitekim yabancıya dair önyargılar, varsayımlar ve fikirler yalın hâldeyken masum olsalar da ideolojilerin, çeşitli tasavvurların imbiğinden geçtiklerinde sosyal ve siyasi işlevler kazanmaktadırlar.³⁶

Bu işlevsellik bağlamında, Oryantalizm ve Oksidentalizm'in Doğu ve Batı'ya dair ürettiği bilgi ve algılar, hem görecelidir³⁷ hem de zıtlıştırmayı üreten ve besleyen yapıdadır. Göreceli bilginin sunduğu Doğu ve Batı'ya dair nitelikler, oryantalist ve oksidentalist önyargıları pekiştiren bir kutupsallığı barındırmaktadır.³⁸ Kutupsallığın ifadesi olarak çoğaltılan ikili zıtlıklar, her iki alanın da eleştirilmesinde önemlidir. Oksidentalizm, Oryantalizm'de Batı'yı hep olumlularla sunan ikili zıtlıkları³⁹ kendi bakış açısıyla kurgulamaya devam etmekte; bunu yaparken Oryantalizm'in tavrını neredeyse kopyalayarak eşdeğer bir

---

esas ilişkisini yansıtmaktan uzaktır (Detay için bkz.: Alim Arlı, *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, İstanbul, Küre Yayınları, 2009; Abdullah Metin, *Oksidentalizm, İki Doğu İki Batı*, İstanbul, Açılım Kitap, 2013; "Oksidentalizm" Özel Sayısı, *Marife: Bilimsel Birikim*, yıl 6, sayı 3, 2006.).

33 Mohamad Tavakoli-Targhi, *a.g.e.*, s. 36.

34 Emmanuel Levinas, *On Thinking-of-the-Other: entre nous*, s. 112.

35 James G. Carrier, *a.g.e.*, s. 6; Deborah B. Gewertz – Frederick Errington, "We Think, Therefore They Are? On Occidentalizing the World", *Anthropological Quarterly*, cilt 64, sayı 2, Nisan 1991, s. 84.

36 Öteki hakkındaki önyargıların sosyal ve siyasi işlev kazanması örneği için bkz.: Zalmay Khalilzad, "Prejudice as a Cultural Weapon: Orientalism vs. Occidentalism", *THE GOVERNMENT OF GOD"- Iran's Islamic Republic*, ed. Cheryl Bernard- Zalmay Khalilzad, New York, Columbia University Press, 1984, s. 74-102, s. 74.

37 Munzer A. Kilani, "Orientalism and Occidentalism: Invention of the Other in Anthropological Discourse", *Imagining the Arab Other: How Arabs and Non-Arabs Represent Each Other*, Ed. Tahar Labib, London, US, I.B.Tauris, 2007, s. 11.

38 Tamara S. Wagner, "Emulative versus Revisionist Occidentalism: Monetary and Other Values in Recent Singaporean Fiction", *The Journal of Commonwealth Literature*, cilt 39, sayı 2, 2004, s. 77; Wang Ning, "Orientalism Versus Occidentalism", *New Literary History*, cilt 28, sayı 1, Kış 1997, s. 63.

39 Jose John de Vinck, "Occidentalism: The Classic and The Values of Culture", The State University of New York at Binghamton, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988, s. 5.

zıtlık sunmaktadır.⁴⁰ Bu zıtlıkta hem Oryantalistlerin hem de Oksidentalistlerin bir takım fikirlerini varsayım ile beyan ettiğine de dikkat çekilmelidir.⁴¹

Buna ek olarak, Oksidentalizm'in belirlediği ikili zıtlıklar, bir tarafında özlenen, istenen, takdir edilen diğer tarafında reddedilen, küçümsenen unsurların toplandığı, bir anlamda isteklerin bir ifadesi olarak işlev görebilmektedir.⁴² Bu sebeple, Oksidentalizm'in Batı'yı Öteki olarak kurgulaması, aynı zamanda kutuplaşmaları ve kültürel algıları da tasdik etmesi anlamına gelmektedir. Oryantalizm'in etkisinin yansımaları olan bu tasdik, istemeden de olsa, klişelerin yeniden kurulmasına sebep olduğu gibi Batı'nın coğrafi ve ideolojik varlığı yönündeki mevcut karmaşaya da katkı riskiyle yüz yüzedir. Coğrafi anlamda Batı'nın neresi olduğu, Batılı insan ve toplumun tanımı gibi konularda Oksidentalizm farklı kurgularıyla bir nevi provalar gerçekleştirmektedir. Burada söz konusu olan asıl tehlike ise ırkçı söylemleri güçlendirme ve nihayetinde Oryantalist düşünceleri de belirginleştirme ihtimalidir.⁴³ Oksidentalizm'in, Oryantalizm'in Öteki'sini tersine çevirme yoluyla⁴⁴ bir ötekileştirmeye gittiği de tartışılmaktadır. Fakat asıl mesele, bir misilleme stratejisi olarak Oksidentalizm'in Öteki kurgusunu Oryantalizm'e yakın bir şekilde sunmasıdır.⁴⁵

Öteki kurgusu, yabancıнын kesin hükümlerle tanınması ve tanıtılması sonucunu doğuracaktır. Özleştirme olarak adlandırılabilir bu süreç, Öteki'nin konumlandırılmasıyla Ben'in kimlik yaratmasıdır. Kimlik yaratma, aslında benzemediği veya benzememesi gerektiğine inanılan Öteki ile yaratılan kültürel boşluktur. Yakındakilerle benzerlik ve uzaktakilerle farklılık algısının yarattığı mesafe, benzer ve farklı olanlar arasında aşılması güç bir 'boş alan' yaratmaktadır. Bu mesafe, şüphesiz Doğu-Batı ayrımı gibi somutluktan ziyade zihni bir algıdır. Kimlik yaratma niteliğindeki bu boşluk, olduğu biçimde korunduğu zaman genel çerçevede hayatietini sürdürmektedir. Ne zaman ki bu boşluk daralmaya başlamakta, işte o zaman bir tehdit hissi ile kimlik üzerinde katılma gerçekleşmekte ve esneklik kaldırmayan kalıplar olmaktadır.⁴⁶ Fakat kimliğin var olma temeli için farka; farklı olana ihtiyacı, göreceli bir kavram olmasıyla ilişkilidir. Aynı nedenle farklılık da kimliği

40 Zalmay Khalilzad , *a.g.m.*, s. 88.

41 Howard, bu yaklaşımı insan hakları düşüncesi hususunda belirtmektedir (Rhoda E. Howard, "Occidentalism, Human Rights, and the Obligations of Western Scholars", *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*, cilt 29, sayı 1, 1995, s. 111.).

42 Wagner'in öykünmecisi ve reddedici Oksidentalizm formlarından bahsederken söz ettiği unsurların toplanması ve kalıplaştırma burada bağlamı değiştirilerek kullanılmıştır. Bkz.: Tamara S. Wagner, *a.g.m.*, s. 78.

43 Tamara S. Wagner, *a.g.m.*, s. 77.

44 Ismail Talib, "After the (Unwritten) "Postcolonial" in Southeast Asia: What Happens Next?", *The Silent Word: Textual Meaning and the Unwritten*, ed. Robert J.C. Young, Ban Kah Choon, Robbie B.H. Goh, Singapore, Singapore UP, 1998, s. 63; James E. Ketelaar, "Strategic Occidentalism: Meiji Buddhists at the World's Parliament of Religions", *Buddhist-Christian Studies*, cilt 11, 1991, s. 38; Sarah Hayman, "Re-Veiling and Occidentalism: Four Case Studies", Binghamton University State University of New York, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 30.

45 Tamara S. Wagner, *a.g.m.*, s. 77.

46 Etyen Mahçupyan, "Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, sayı 2, 1998, s. 46.

varsayar ve o olmadan anlamsızdır.⁴⁷ Bu anlamda Oryantalizm ve Oksidentalizm'in kendi Öteki'sini olduğu kadar Ben'ini de özleştirdiğini söylemek mümkündür. Yabancı'nın kesin hükümlerle tanınır kılınması, aynı zamanda Ben'in kendi kimliğini de kesin hükümlerle ortaya koyması durumunu beraberinde getirecektir. Bu noktada, Öteki'nin oryantalist tanımlamalarının tarafsız, nesnel gerçekler olmadığı aşikârdır. Fakat bu tanımlamalar sadece Batı'nın Doğu'ya bakış tarzını göstermekle kalmamaktadır. Batı'nın yorumları, Öteki'ni tanımlama eylemi yoluyla üretilen Batı kimliklerini de varsaymaktadır.⁴⁸ Kimliklerin özleştirilmesi bağlamında, Doğu'nun Doğuluşturulması kadar Batı'nın Batılılaştırılması da problemlili görünmektedir. Bu sebeple, Doğu-Batı ilişkilerinde Ben'in tanımlanma problemi ile Öteki'nin tanımlanma problemini ikircikli olarak barındıran Oksidentalizm yaklaşımlarına dikkat çekmek faydalı olacaktır.

II. Oksidentalizm'in Kurguları: Doğu ve Batı'yı Kuranlar ya da Sunanlar

Tarih içerisinde ortaya çıkmış olan hayali birer inşa olan Doğu ve Batı kavramları, bir vakıa olmaktan ziyade kurgu olmaları açısından yoruma ve yönlendirmeye açık durumdadırlar. Doğu-Batı ilişkisinde Öteki kurgularının Ben'i yansıtan kimlik kalıplarını üretmeye devam etmesi, sosyo-psikolojik ihtiyaca cevap veren bir araca dönüştüğü gibi bilinçli bir siyasete de hizmet edebilmektedir.⁴⁹ Doğu ve Batı'yı birbirinden ayıran 'kültürel boşluk' zihni kimliklerin etkin rol oynadığı bir boşluktur ve ortaya çıkışı yüzyıllara dayanmaktadır. Doğu-Batı ikileminde "gözlemlenen veya yaşanan farklılığın bir tanıma oturtulması" anlamında bir adlandırma eğilimi söz konusudur. Tarihi sürece bakıldığında, bu adlandırmayı Batı gerçekleştirmiştir. Batı, kendi dışındaki bir çevre içinde tanımladığı ve farklılığın ölçütünü de kendisinin saptadığı bir adım atmıştır.⁵⁰ Fakat Doğu-Batı adlandırmasının gerçekliğini sağlayan şey, Batı'nın bu tarihi adımından ziyade Doğu'nun Doğu olmayı, Batı'nın da Batı olmayı istemiş ve kabullenmiş olmasıdır. Dahası, Öteki'ni kendi aynasından üretme ihtiyacı da bu adlandırmanın kabulünde önemli bir etken olmuştur.⁵¹

Öteyandan, Doğu-Batı ilişkisinde Batı'nın etken, Doğu'nun edilgen olduğu düşünülmemelidir. Doğu toplumlarının da Batı'ya yönelik söylemleri özellikle kendi toplumlarında etkili olmuş; entelektüellerin Batı eleştirileri, Doğu'da oluşan Batı fikrini etkilemiştir.⁵² Oryantalizm, Doğu-Batı arasındaki asimetrik ilişkiyi sürdüren etkenlerden biri olagelmıştır. Oksidentalizm'in,

47 William Wallace, "Prolegomena", *The Logic Of Hegel*, çev. William Wallace, London, Oxford University Press, 1873, s. ciii-clii.

48 Jose John de Vinck, *a.g.t.*, s. 16-17.

49 Lütfi Sunar, "Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?", *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu, 9-10 Aralık 2006*, ed. Lütfi Sunar, İstanbul, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları*, 2007, s.27-53; Mustafa Armağan, "Hayâli Doğu'dan Hayâli Batı'ya", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, sayı 2, 1998, s. 89.

50 Etyen Mahçupyan, *a.g.m.*, s. 47-48.

51 Mehmet Ali Kılıçbay, "Fakir Akrahanın Talihi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, sayı 2, 1998, s. 59.

52 Cemil Aydın - Juliane Hammer, "Critiques of the 'West' in Turkey, Iran and Japan: Occidentalism, the Crisis of Global Modernity and the Politics of Nationalism (Editor's Introduction)", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, cilt 26, sayı 3, Güz 2006, s. 352.

Oryantalizm'in karşıtı, ona verilen bir cevap ya da Oryantalizm'den Oksidentalizm'e bir geçiş süreci, bir rol değişimi olup olmadığı gibi çeşitli tartışmalar çeşitlenerek artmaktadır. Fakat Oksidentalizm'in farkında olmadan asimetrik güç ilişkilerini tekrar üretme⁵³ kapasitesi, hem tarihi açıdan hem de bugün açısından Oryantalizm'le olan bağına bir kez daha hatırlamayı gerektirmektedir. Ben-Öteki ikiliğinin kimlik hâline getirildiği ötekilik süreci, kendilik bilincinin keşfedilmesiyle başlamaktadır. Bu bağlamda, Batı'nın Doğu'ya bakışında Batı'nın bilinçaltı; Doğu'nun Batı'ya bakışında da Doğu'nun bilinçaltı keşfedilebilir.⁵⁴ Oksidentalizm, Doğu'nun Doğululaştırılması ve Batı'nın Batılılaştırılmasının daha derin hatlar hâlinde sunulduğu iki yaklaşımı ile bu keşfi açığa çıkarmaktadır.

II. I. Batı'yı Kurgulamak-Doğu'yu Sunmak

Doğu'nun Ben olarak merkeze alındığı bu yaklaşımda, Oksidentalizm Doğu tarafından Doğu-Batı ilişkilerini yeniden tasarlamayı; en azından gözden geçirmeyi hedeflemektedir. Oryantalizm'in zıttı, karşıtı, ters çevrilmiş gibi yorumlar, çoğunlukla Oksidentalizm'in bu kanalını işaret etmektedir. Bu yaklaşımda, zıtlıkta oluşan iki kutuptan Öteki'nin tasviri, tanımı, kurgulanması aynı zamanda Ben kutbuna yönelik bir dikkatle de birlikte yürümekte; Batılı Öteki'nin zıt kutba yerleştirilmesi ile Ben'in tanımlanma problemi gündeme gelmektedir.⁵⁵ Hatta Sadarangani'nin Hindistan çerçevesinde sunduğu gibi, Öteki ve Ben kurguları paralel şekilde ilerleyiş de gösterebilmekte; böylece Öteki'ni tanımlama, kendi karakterini de tanımlamada yardımcı olacak bir vasıta olarak işlev görmektedir.⁵⁶

Kimi çalışmalar, kendi kimliğini yaratma aşamasında Öteki'ni nesneleştirmek isteyen Ben'in, onun hem nasıl nesne hâline getirileceğini hem de nesne olmayı neden hak ettiğini tartışmaktadır. Öteki olarak Batı'nın nesneleştirilmesi, Hasan Hanefi'ye göre, Doğu-Batı arasındaki ilişkinin düzenlenmesini sağlayacaktır. Batı ile kurulmuş olan ilişkide modeli ve yöntemi değiştirerek Batı'yı bilginin kaynağı olarak kabul etmeyip onu bilginin nesnesi yapmak gerekmektedir. Bu eylem, özgürlüğün şartı olarak bilimsel nesne olmaktan kurtulmayı da beraberinde getirecektir. Bu özgürleşme, Doğu'nun tarihi rolünü yeniden kazanmasıdır ki kendini Doğu ile Batı arasındaki bir rol değişimi ve güç dengesinin tersine çevrilmesine bağlamış vaziyettedir. Nesnelikten özne olmaya yönelik bu hareket, sömürgecilikten kurtulma sürecinin devamı için de hayati önem taşımaktadır. Her ne kadar Hanefi, Oksidentalizm'in Oryantalizm'deki adaletsiz yaklaşımı iptal ederek özne-özne ilişkisi kurulacağını ifade etse de, Batı'yı her açıdan nesneleştirme gayesi onun Oksidentalizm düşüncesini belirlemektedir.⁵⁷

53 Fernando Coronil, "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories", *Cultural Anthropology*, cilt 11, sayı 1, 1996, s. 57.

54 Taşkın Takış, "Muhabbet-i Kadim", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, sayı 2, 1998.

55 Bu noktayı Meiji eleştirisi bağlamında ele alan çalışma için bkz.: Rachael Hutchinson, "Occidentalism and Critique of Meiji: The West in the Returnee Stories of Nagai Kafu", *Japan Forum*, cilt 13 sayı 2, 2001, s. 195-213.

56 Sadarangani Hindistan edebî eserleri ölçeğinde Batı kurgusu ile Hindistan kurgusunun paralel ilerleyen bir ilişkide olduğunu belirtmektedir: Umeeta Sadarangani, "Occidentalism: Indian Writers Construct the West", The Pennsylvania State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997, s. 7.

57 Hasan Hanefi, "From Orientalism to Occidentalism", s. 353-354; Yusuf Kaplan, "Hasan Hanefi ile Röportaj:

Kendini kabul ettirme isteğinden doğan eylem açısından bakıldığında, Oksidentalizm'in bu kanalında üstünlük iddialarıyla bir savaşın sürdürüldüğü görülmektedir. Doğu'nun özne konumuna yükseltilmesi⁵⁸, bu öznenin üstünlüğünü iddia ve ispat edecek yaklaşımlarla desteklenerek dilden⁵⁹ dine, ahlaktan hoşgörüyeye⁶⁰ kadar pek çok açıdan Doğu'nun üstünlüğü ilan edilmektedir. Ötekileştirme, onu nesne haline getirip sürekli ötekiliğini tarif eden bir dil oluşturmasını gerekli kılmaktadır.⁶¹ Bu dil, Ben ve Öteki'de mevcut olan ortak noktaları gündeme getirmekle bile, ötekilik ve ikiliği varsaymaktadır.⁶² Ötekiliğin ifadesi, Sadık Celal el-Azm'ın kaba, barbar Talibancı bir Oksidentalizm olarak nitelediği yaklaşımda el-Azm'a göre şöyle dillendirilmektedir:

"Sizin, Batı ve yordakçılarının geri kalmışlık dediğiniz bizim özgünlüğümüzdür; ıkkelliğimiz olarak adlandırdığınız bizim kimliğimizdir; gaddarlığımız olarak itham ettiğiniz bizim kutsal geleneğimizdir; batıl inançlarımız diye tarif ettiğiniz bizim kutsal dinimizdir; ve cehaletimiz diye küçümsediğiniz bizim eski göreneğimizdir; ve siz ne dersiniz deyin, ne yaparsanız yapın, sizin önerdiğiniz her şeyden üstün oldukları konusunda ısrarcı olacağız."⁶³

Batı karşısında hem üstünlüğü iddia eden hem de değerleri sahiplenme anlamında iddialar serdeden bu söylem, tarihi ve toplumsal bir varlık olarak Ben'i yansıtan bir örnektir. Aynı zamanda bir çatışma ortamına hizmet etmesiyle farklılık saptama yaklaşımını hatırlatmaktadır. Ben, Öteki'ni tanıma sürecinde karşılaştığı farklarla başa çıkmak mecburiyetinde kalmaktadır. Oksidentalizm'in bu kanalında, Batı'yla karşılaşan toplumların, Batılı değerlerin toplumlar üzerindeki etkisine yönelik eleştirileri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Başa çıkma gayreti, yerli Ben ve yabancı Öteki arasındaki ilişkiyi irdelemeyi⁶⁴ sağlamaktadır. Böylece kimliğin algılanmasında ve Ben'in değerlerinin

"Geleneği Yenilemek Zorundayız", *Umran*, Mart 2002, s. 29; Aynı doğrultuda olan iki çalışma için bkz.: Hasan Hanefi, *Mukaddime fi İlmî'l-İstigrab*; İlber Ortaylı, *a.g.m.*

58 Bu noktayı Japon sineması bağlamında irdeleyen çalışma için bkz.: Rachael Hutchinson, "Orientalism or Occidentalism? Dynamics of Appropriation in Akira Kurosawa", *Remapping World Cinema: Identity, Culture and Politics in Film*, ed. Stephanie Dennison - Song Hwee Lim, London, Wallflower Press, 2006, s. 173-187.

59 Burada, karşılaştırmalı filolojik ve linguistik çalışmalarla Renan'ın filolojik analizleri ve dil spekülasyonlarından türetilen ırkçı temasının varyasyonları olarak Oksidentalizm'den söz eden Sadık Celal el-Azm hatırlanabilir. Bu çalışmalarla Oksidentalizm, el-Azm'a göre, Doğu zihninin Batılı zihinden üstün olduğunu ispatlamayı hedeflemektedir. (Sadık Celal el-Azm, "Orientalism and Orientalism in Reverse", s. 20.)

60 Cemil Aydın, "The Politics of Conceptualizing Politics of Islam and West", *Ethics & International Affairs*, cilt 18, sayı 3, 2004, s. 92.

61 Jale Parla, *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 11'den aktaran: Ahmet Serdar Önder, "Arap ve İran Entelektüellerinin Oksidentalizm Bağlamında Batıyı Ötekileştirmesi - Eleştirel Bakış", Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 50.

62 Emmanuel Levinas, *On Thinking-of-the-Other: entre nous*, s. 25-26.

63 Sadık Celal el-Azm, "Orientalism, Occidentalism, and Islamism: Keynote Address to "Orientalism and Fundamentalism in Islamic and Judaic Critique: A Conference Honoring Sadık Al-Azm"", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, cilt 30, sayı 1, 2010, s. 8.

64 Lucien Miller, "Occidentalism and Alterity: Native Self and Foreign Other in Chen Yingzhen and Shusaku Endo", *CHINOPERL: Journal of Chinese Oral and Performing Literature*, cilt 20, sayı 1, 1997 - Birleştirilmiş Cilt 20-22 (1997-1999)-, s. 197-217.

ön plana çıkarılmasında⁶⁵ işlev gören bir Batı gündeme gelmektedir. Oksidentalizm, sunduğu bu Batı algısı aracılığıyla kimlik kurmakta⁶⁶; kimlik-fark zemininden faydalanarak Öteki kurgusu üzerinden Ben'in kimliğini güçlendirmeye gayret etmektedir.

Bununla birlikte, Doğu'nun Batı'ya yönelik tepkileri Öteki'de erimeyi reddediş anlamını da taşımaktadır. Zaman zaman tarihi ya da güncel olarak Batı'nın etkisine tepki de bu minvalde okunabilmektedir. Örneğin Doğu'nun kolonyal etkilere yönelik tepkileri Oksidentalizm'in bu kanalı açısından Ben'in kimliğini güçlendiren etkenler olarak görülebilir. Oksidentalizm tavrın kimi zaman milliyetçiliğin savunusu ile kolonyalizm karşıtlığını birleştirmesi de bu açıdan anlamlıdır.⁶⁷ Oksidentalizm'in geleneğin bir savunusu olarak görülmesi⁶⁸ ile paralel olarak modernle baş etme çabası, Oksidentalizm tavrın eleştirilerini belirlemede önemlidir. Levinas'ın sözünü ettiği farklılıkların Ben'den başlayarak Öteki'ye doğru giden kaçınılmaz uyumdan, Ben-Öteki krizinden kaynaklanması durumu, modernizme yönelik eleştirilerde görünür hâle gelmektedir. Oryantalizm'in Doğu'yu gelenekle özdeşleştirmesi, gerçekte onun modernliğin karşısına bir ayna olarak yerleştirilmesi amacına matuf olan ideolojik dışlama tavrının parçasıydı.⁶⁹ Oksidentalizm'in Batı'yı yerleştirdiği konum da bazen modernle başa çıkmak⁷⁰ gayesine hizmet etmektedir. Bunun yanında, modernle başa çıkamayan, modernleşme sürecinde başarısız olan toplumlardan modernliği doğuran Batı'ya eleştiriler yöneltildiği de belirtilmektedir. Fakat, Cemil Aydın'ın vurguladığı gibi, modernizm, kolonyalizm ve manevi değerleri merkeze alan eleştiriler Oksidentalizm'in temel hareket noktasını açıklamaya yetmemektedir. Zira Japonya gibi oldukça modern toplumların da Batı eleştirilerinin varlığı, yalın olarak modernizm karşıtlığı tezini çürütmektedir. Değer algısı odaklı eleştiriler, Müslüman dünya söz konusu edildiğinde İslam ve Hıristiyanlık dini geleneklerinin çatışması gerekçe olarak sunulmaktadır. Fakat Asya'da, Çin ve Japonya gibi Müslüman olmayan toplumlarda Batı karşıtı eleştiriler, Oksidentalizm tavrı sadece din kaynaklı olarak değerlendirmeyi sorunlu bir noktaya taşıyacaktır. Oksidentalizm'i kolonyalizm karşıtlığı çerçevesine indirgemek ise kolonyalizm sonrası bu eleştirilerin ortadan kalkmamış olmasını ya da en azından sömürge olmamış olan Osmanlı Türkiye'si ve Japonya'da Batı karşıtı güçlü bir eleştiri geleneğinin oluşmasını açıklamayı zorlaştıracaktır.⁷¹

65 Hutchinson, meseleyi Japonya bağlamında ele almaktadır: Rachael Hutchinson, "Occidentalism and Critique of Meiji: The West in the Returnee Stories of Nagai Kafu".

66 Hindistanlı yazarların Batı kurgusu aracılığıyla kimlik kurmaları hakkında bkz.: Umeeta Sadarangani, *a.g.t.*

67 Alastair Bonnett, "Makers of the West: National Identity and Occidentalism in the Work of Fukuzawa Yukichi and Ziya Gökalp", *Scottish Geographical Journal*, cilt 118, sayı 3, 2002, s. 165-182; Alastair Bonnett, "Occidentalism and Plural Modernities: or How Fukuzawa and Tagore Invented the West", *Environment and Planning D: Society and Space*, cilt 23, sayı 4, 2005, s. 505-525.

68 Geleneğin savunusu olarak Oksidentalizm'i ele alan çalışma için bkz.: Alastair Bonnett, "The Critical Traditionalism of Ashis Nandy: Occidentalism and the Dilemmas of Innocence", *Theory, Culture & Society*, 2011, s. 1-20.

69 Mustafa Armağan, *a.g.m.*, s. 90-91.

70 Lee Young Suk, "The Myth of the 'Modern': Occidentalism Inherent in the Korean Studies of English History", *The Vision of the Asian Community: Proceedings of the First International Conference of Asian Philosophical Association*, İstanbul, Fatih Üniversitesi, 2005, s. 271-278.

71 Cemil Aydın, *The Politics of Anti-Westernism in Asia: Visions of World Order in Pan-Islamic and Pan-Asian Thought*, New York, Columbia University Press, 2007, s. 1-2; Cemil Aydın, "Modern Japon Tarihinde Batı Karşıtlığı:

Öte yandan, Batı'yla ilgili ideolojik eleştiriler de Oksidentalizm'in dikkat çeken yönlerinden biridir ki bu eleştiriler kendini Batı dışında gören pek çok toplumda var olagelmıştır. Örneğin Türkiye'de farklı görüş sahibi kişiler ve grupların ideolojik temelli Batı eleştirileri bugün de etkisini sürdürmektedir. Necip Fazıl Kısakürek ile Nurettin Topçu'nun Batı hakkındaki ideolojik tartışmalarını ele alan Burhanettin Duran ve Cemil Aydın, Cumhuriyet dönemini genel olarak değerlendirirken Kemalistlerin ve İslamcılarının Batı algılarının ideolojik olarak çatışmasına dikkat çekmektedirler. Bu bağlamda, farklı ideolojik görüşlerin, farklı oksidentalist yorumlar ortaya koymuş olmaları gerçeği önemli haizdir.⁷² Siyasi ve kültürel mücadelede ciddi bir rol oynayan Oksidentalizm, Chen'e göre resmi ve resmi olmayan iki farklı Batı kurgusuyla da gözlemlenebilmektedir.⁷³ Devlet eliyle kurgulanan Batı algısı ile aydın çevrenin, devlete muhalif grupların Batı algısı Oksidentalist tutumlar olarak farklılaşmaktadır.

Bu noktada, ideolojik eleştirilerin değişkenliği de görülmektedir. Zira kimliği güçlendirme açısından Ben'in gündemleri, Öteki'nin eleştirilen yönlerini seçmede mühim bir etken olmaktadır. Batı'ya yönelik eleştirilerde çeşitli tercihlere göre hareket edilmektedir. Tümünden bir yok sayma ya da reddetmeden ziyade irdelenenler ihtiyaca göre söylemlerde kullanılmaktadır. Çünkü, farklı görüşlerin Oksidentalist yaklaşımlarının değişkenliği gibi, Batı eleştirileri, değişen güç ilişkileri içerisinde de mahiyet değiştirebilmektedir. Bu hususta Japonya örneğine dikkat çeken Cemil Aydın'a göre Japonya'da Batı karşıtlığı, milliyetçi kimlik ve iç politika dengeleri ile yakından bağlantılıdır.⁷⁴

Farklı coğrafyalardan farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkan bu örnekler göstermektedir ki Oksidentalizm'in bu kanalı kimlik-fark mücadelesiyle siyasi ve toplumsal stratejilerin belirlenmesinde bir araç hâline gelmektedir. Batı, bu stratejiler belirlenirken bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu tavırda, Oksidentalizm'in basit bir ters Oryantalizm olmadığı da gün yüzüne çıkmaktadır.⁷⁵

Okawa Shumei'nin Asyacılık Düşüncesi", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, cilt 2, sayı 13, 2002, s. 107-133; Cemil Aydın, "Between Occidentalism and the Global Left: Islamist Critiques of the West in Turkey", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, cilt 26, sayı 3, s. 447; Cemil Aydın - Juliane Hammer, *a.g.m.*, s. 348.

72 Burhanettin Duran - Cemil Aydın, "Competing Occidentalisms of Modern Islamist Thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and Modernity", *The Muslim World*, cilt 103, sayı 4, 2013, s. 480 (Tercümesi için bkz.: Burhanettin Duran - Cemil Aydın, "Modern İslamcılık Düşüncesinin Rakip Oksidentalizmleri: Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu'da Hıristiyanlık, Batı ve Çağdaşlık Anlayışı", çev. Demet Koçyiğit, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 7, 2016, s. 307-335.).

73 Çin bağlamında konuyu ele alan Chen, aynı zamanda Oksidentalizm literatüründe önemli bir çalışmaya da imza atmıştır: Xiaomei Chen, *Occidentalism: A Theory of Counter-Discourse in Post-Mao China*.

74 Cemil Aydın, Batı-karşıtı olarak bilinen milliyetçilerin ve Asyacıların Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu idealist ilkelere olan saygıları ve ondan beklentileri açısından değerlendirerek Batı eleştirilerinin kör ve otomatik olmadığını vurgulamaktadır (Cemil Aydın, "Modern Japon Tarihinde Batı Karşıtlığı: Okawa Shumei'nin Asyacılık Düşüncesi", s. 132.)

75 Judith Snodgrass, *Presenting Japanese Buddhism to The West: Orientalism, Occidentalism and The Columbian Exposition*, Chapel Hill - London, The University of North Carolina Press, 2003.

II. II. Doğu'yu Kurgulamak-Batı'yı Sunmak

Oksidentalizm'in Batı'yı merkeze alan ve Doğu'yu kurgulayan yaklaşımı, Doğu'nun gözünde Ben olarak Batı'yı görmeye odaklanmaktadır. Kavramsal görüntüde Doğu Ben, Batı Öteki'dir. Fakat hakikatte inceleme tarzı, ulaşılan sonuçlar aksini göstermekte; Batı, Oryantalizm'deki gibi Ben olmaya devam etmektedir. Böylece Batı, tarihi olarak attığı ötekileştirme adımını Oksidentalizm'le de geliştirerek, Oryantalist yaklaşımın hâkim olduğu Oksidentalizm kanalı aracılığı ile Doğu'ya yönelik keşfini sürdürmektedir. Oksidentalizm'in bu kanalını oluşturan bir kırılma noktası olarak 11 Eylül saldırılarının etkisi de hatırlanmalıdır. Bu dönem, Oryantalist yaklaşımın farklı sorularla Doğu'yu gündemine aldığı bir süreç olmuştur. Oksidentalizm tanımlamalarını, çalışma alanını yorumlamada nefret, öfke, intikam duygularına dikkat çekilmiştir. Bu sürecin öncüsü olarak Buruma-Margalit'in temelinde nefret duygusu olan birçok duygunun bütüncül bir adlandırması şeklinde sunduğu Oksidentalizm, bu yaklaşımı örneklemektedir.⁷⁶

Doğu'ya yönelik anlama eylemi, Batı'nın Doğu'yu nesne kıldığı ilişkisini sürdürmesidir. Zihni bir faaliyet olması yönüyle öznel olan bu süreçte tanımlama eylemi devreye girdiğinde, Öteki üzerinde etkide bulunma gerçekleşmektedir. Hegel'in sözünü ettiği Ben'i özne konumuna taşımanın gerektirdiği nesneye etkide bulunma, Doğu'nun çoğu zaman Ben'den eksik olan ve olumsuz özelliklerini vurgulama şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dominique Schnapper'in dikkat çektiği farkın saptanması ve evrensel yaklaşımları Oryantalist kanalda yoğun olarak görülmektedir.

Farkın saptanması açısından bakıldığında, Buruma-Margalit'in Oksidentalizm'i incelerken belirlediği hususlar örnek verilebilir. Onlara göre Batı'nın düşmanı olan Doğuların nefreti bir nevi Batı'yı Batı yapan şehir, burjuva, Batı düşüncesi ve kâfirlik olmak üzere dört temel unsura yönelmiştir.⁷⁷ Evrensel yaklaşımın eleştirilerinden biri ise, Oksidentalistlerin modernleşmede başarısız olmanın faturasını Batı'ya kesen Doğular fikri ve Victor Hanson'ın adeta 'beceriksiz' Oksidentalistler çerçevesine indirmediği Doğu algısı, Batı'nın kriterlerine göre Doğu'nun nesne olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Oksidentalizm'i tanımlarken Edward Said'in şahsında Batı ve Oryantalizm eleştirilerini kabul etmeyerek Oryantalistlerin işini en iyi şekilde yaptığını belirten Victor Hanson da, Oksidentalistlerin kuru nefretle hareket ettiğini iddia etmektedir. Ona göre Doğular Oryantalistlerin Doğu'ya yaptıkları gibi Batı'yı eleştirebilme kapasitesini sergileyememektedirler.⁷⁸

76 Ian Buruma - Avishai Margalit, *Occidentalism: The West in the Eyes of Its Enemies*, (Türkçesi için bkz.: Ian Buruma - Avishai Margalit, *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı*, çev. Güven Turan, İstanbul, YKY, 2008.).

77 Eserden önce kaleme alınan makalede kâfirlere yönelik nefret yerine Feminizm'e yer verilmiştir: Ian Buruma - Avishai Margalit, "Occidentalism", *The New York Review of Books*, 17 Ocak 2002, <http://www.nybooks.com/articles/2002/01/17/occidentalism/?pagination=false&printpage=true> (erişim 25 Mayıs 2016).

78 Victor Hanson, "Occidentalism The False West", *National Review Online*, 10.05.2002, <http://victorhanson.com/wordpress/?p=5063> (erişim 27 Ağustos 2016).

Buna ek olarak Oksidentalizm'in bu kanalında ortaya çıkan bir başka mesele, Oksidentalizm'in kaynağının da Batı olduğu tartışmasıdır. Buruma-Margalit, tüm Oksidentalizm türlerinin orijinal kaynaklarının Batı'nın kendi içinde olduğunu ispatlamaya çalışmaktadırlar. Bir nevi Batı içinde filizlenmiş, Batı'yı hedef alan, Batı'nın anlayabileceği ve Batı'ya anlatılan bir Oksidentalizm söz konusudur. Nitekim yazarlar, ateşe karşı ateşle karşılık verilmemesi gerektiği uyarısı ile hem Batılılara hitap etmekte hem de Oksidentalizm'i neyin yönettiğini anlama ve intiharçıların tarihi bir geçmişi olan düşüncelerden güç aldığını gösterme hedefleriyle Oryantalist bir çalışmaya imza attıklarını beyan etmiş bulunmaktadır. Dahası, onlara göre, Oksidentalizm her yerde ortaya çıkabilecek bir hastalıktır.⁷⁹ Aslında Buruma-Margalit'in Alman Romantiklerinin eleştirilerini esas alarak Oksidentalizm'in Batı'da doğduğu iddiası, Batı'nın kendi içinde de Batı eleştirileri olduğu anlamını taşımaktadır. Alman Romantiklerinden etkilenen Batı dışı toplum eleştirileri, Alman Romantiklerinden önce hiçbir şekilde Oksidentalist tavrın var olmadığını kabul etmeyi gerektirir ki böyle bir durum söz konusu değildir.

Batı gözüyle Doğu'yu inceleyen Oksidentalist kanalın savunusu, Abdullah Metin'in dikkat çektiği gibi, Doğu'nun Batı'yı hem ontolojik hem de vasıfsal olarak ötekileştirmesi, kendi kurguladığı Batı üzerinden Batı'yı reddetmesi ve Batı'nın değerleriyle savaşmasıdır.⁸⁰ Öteki'nin; yani Doğu'nun bu şekilde olumsuzlanması, Batı merkezli olarak Doğu'yu nitelendirmektedir. Bu söylemlerle Batı'nın kimliği kuvvetlendirilmekte, Batı Ben olarak kendini özneleştirilmektedir. Öte yandan, bu özne, Doğu'yu bir nesne olarak incelemeyi sürdürerek bu yaklaşımda Doğu'nun gözünde kendini görmeye uğraşmaktadır.

Görüldüğü gibi, Oksidentalizm'in bu kanalında, Oryantalizm'de başlatılan Öteki ile mücadele, farklı bir kavram aracılığıyla işlenmeye devam etmekte; hem Doğu hakkında hem de Doğu adına konuşma⁸¹ eylemi belirmektedir. Fakat bu kanalın en çarpıcı işlevlerinden biri, Batı'nın kendi kurguladığı Batı'yı Doğu'nun kalemıyla yazdırmasıdır.⁸² Batı, Oryantalizm'le kendisinin tasarladığı, gerçeğinin yerine geçirilen bir Doğu çizmektedir. Eş zamanlı olarak, bu resmin karşısında yer alan bir Batı temsili de sunmaktadır. Aynı tavrı Oksidentalizm'in söz konusu edilen ikinci kanalı ile pekiştirerek Batı Ben olmaya, Doğu Öteki olmaya devam etmektedir. Bu anlamda, Oksidentalizm'i, sadece Doğu'nun Batı'yı değil, Batı'nın kendini özleştirilmesi söylemi olarak da okumak mümkündür. Batı'nın Doğu'nun gözünde kendini Batılı Öteki olarak görmesi⁸³, Batı'nın gözüyle de Batı'nın Batılılaştırılması; yani bir Batı imgesi kurgulanması söz konusudur. Batı kurgularında tek bir Batı imgesi yoktur; farklı

79 Ian Buruma – Avishai Margalit, *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı*, s. 17, 115.

80 Abdullah Metin, "Bilimsellik, Karşı Söylem ve Düşünce Tarzı Bağlamında Oksidentalizm", Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 52.

81 Arif Dirlik, *Postkolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2010, s. 208.

82 Juan R. I. Cole, "Invisible Occidentalism: Eighteenth-Century Indo-Persian Constructions of the West", *Iranian Studies*, cilt 25, sayı 3/4, 1992, s. 15-16.

83 Dusan Bjelic, "Introduction: Blowing Up the "Bridge" ", *Balkan as Metaphor: Between Globalisation and Fragmentation*, ed. Dusan Bjelic and Obrad Savic, Cambridge, The MIT Press, 2002, s. 4.

imgelerden bir bütün oluşmaktadır. Örneğin Carrier Oksidentalizm incelemelerini Batı anlayışlarının bir zıddı olarak Batılı olmayan toplumları yorumlama, Batı etkisinde kalan toplumların Batı karşıtı fikirlerini inceleme ve Batı içinde yaşarken verili bir algı olarak Batı'yı sorgulama şeklinde üç açıyla değerlendirmektedir. Batı kurgularından herhangi birinin benimsemesi, Batı ve geri kalan arasındaki farkı şekillendirecektir.⁸⁴

III. Oksidentalizmler ve Ortak Problemler

Modern toplumsal ilişkileri belirleyen üç farklı Ben-Öteki ilişkisi söz konusudur. Bunlar, 'mutlak bir Ben' ile 'mutlak bir Öteki'nin çarpıştırılması, mutlaklaştırılmış bir Ben ile yok sayılan ve yok edilmek istenen Öteki arasındaki ilişki, içeriği boşaltılmış bir Ben tasavvuru ile sulandırılmış bir Öteki arasında olduğu varsayılan ilişkidir.⁸⁵ Tarihi süreçte birçok özleştirmenin biçim verdiği Doğu ve Batı kavramlarının, Oksidentalizm'in Oryantalist ve Oksidentalist yaklaşımdan etkilenen kanallarında ne kadar değişken olduğu görülmektedir. Ben'in kendini gerçekleştirme, Öteki'ni özne konumunda görebilmesine bağlıdır. Fakat zihni bir eylem olarak öznel bir süreci içeren 'anlama' eyleminde Öteki, kendini nesne erimekten uzak tutma eğilimindeki öznenin olumsuzlayıcı ve yıkıcı eleştirilerine maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerle ortaya konan yapı üzerinden kendini inşa eden Ben, Öteki'ni kendi tecrübeleri dâhilinde kurmakta ve Ben açısından, Öteki, imgeler dünyasına hapsolmektedir.

Doğu-Batı ilişkisinde Ben ve Öteki'ni irtibatlandıran şey, eş zamanlı olarak birbirini izleme eylemiyle başlamaktadır. Ben'in kendini kabul ettirme isteğiyle sıraladığı eylemler Ben'i gösterirken Öteki'ni bir takım şeylere indirgemeye sebep olmaktadır. Zira bu tavır, ötekilik hâlinin devamlılığını sağlamaktadır. Bu nedenle, Doğu ve Batı'nın birbirine bakışında durağan bir izleyici pozisyonu olduğu ya da objektif bir gözlemciliğin söz konusu olduğu söylenemez.⁸⁶ Zira Hegel'in belirttiği gibi, Heidegger de mutlak bir özne ve nesne ile bu nesnenin objektif bilgisinin olamayacağı görüşündedir.⁸⁷ Çünkü öznel varsayımların ve hükmetme arzusunun öncelendiği anlama sürecinde, birbirini inşa eden iki Öteki, kendi gündemine uygun olarak hareket etmeye eğilimli olacaktır. Dolayısıyla Ben'in Öteki ve kendisi hakkında ürettiği imgeler, değişmez gerçekler olamayacağı dikkatiyle irdelenmelidir.

Bunun yanında, Oksidentalizm'in iki kanalı, Ben ve Öteki kurgularında etken ve edilgen ya da özne-nesne rolünün kesin sınırlarla belirlenmiş olmadığını göstermektedir.⁸⁸ Gerçek anlamda bir özne-özne ya da özne-nesne ilişkisi yoktur. Aksine iki Öteki'nin

84 Carrier'in antropologların inceleme eğilimlerinde Oksidentalizm'le ilgili olarak dikkat çektiği bu üç yaklaşım hakkında bkz.: James G. Carrier, *a.g.e.*, s. viii-x, 12-13.

85 İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İstanbul, İnsan Yayınları, 9.bsk., 2017, s. 454-455.

86 Mohamad Tavakoli-Targhi, *a.g.e.*, s. 36.

87 Heidegger'in "subjectism" kavramı ile bu hususu belirttiğine dair bkz.: Richard E. Palmer, *a.g.e.*, 144-145.

88 Kolonyal söylem bağlamında koloncinin de sömürgecinin de söylemin bir konumlandırması olduğu yorumu için bkz.: Homi K. Bhabha, *a.g.m.*, s. 18.

konumlandırıldığı bir kurgu söz konusudur. Bu kurgunun arka planında ise Doğu-Batı mücadelesi devam ettirilmektedir. Oksidentalizm'in ilk kanalı Doğu'yu, ikinci kanalı Batı'yı Ben/özne olarak algıladığı için, Ben ve Öteki arasındaki krizi dengelemede kimlik-fark tartışmaları gündeme gelmektedir.

Oksidentalizm her iki kanalında da kurgusal adımlarla ilerlemektedir. Oksidentalizm'in ikinci kanalı, Oryantalizm'in yaklaşımını Oksidentalizm kavramları ile ifade etmekte, bir anlamda farklı bir açıdan Oryantalizm'i sürdürmektedir. İlk kanalda ise bir yabancı olarak Batı'ya yönelen Doğu'nun, zıtlıkların temsil gücünden yararlandığını görmek mümkündür. Bir adlandırma, kültürel farklılık noktasında 'yabancı'ya net bir statü verme eğilimi⁸⁹, nispeten masum şekilde başlamış olsa da, sonraları derin farkları temsil edecek bir yola çıkılmasında ilk adımdır. Batı hakkında yapılan yorumlamalar, Doğu-Batı ilişkisinde Öteki'nin, aslında ikinci bir kişilik olmadığını, Ben'in olmadığı şeyi simgelediğini ortaya koymaktadır. Öteki'nin kişiliği, görünümü veya psikolojisinden değil; Öteki'nin ötekiliğinden etkilenen bu anlayışta, Öteki'nin zayıflığı Ben'in gücüne, Öteki'nin fakirliği Ben'in zenginliğine dalalet edecek biçimde kurgulanmaktadır.⁹⁰ Bu noktada, Levinas'ın Ben ve Öteki arasında gündeme getirilen farklar için belirttiği durum önemlidir. Doğu-Batı karşılaşmasında ortaya çıkan Öteki ve Ben arasındaki farklılıklar, Ben'de içkin olan farklı özelliklere ya da Öteki'deki, karşılaşmadan kaynaklı farklı psikolojik eğilimlere dayanmamaktadır. Bu farklar, Ben'i onaylamanın aracı olmak üzere işlevselleştirilen niteliklerin özleştirilmesidir.

Oksidentalizm ve Oryantalizm'i, farkları ortaya çıkaran özleştirme süreci yönlendirmektedir. İki tarafın hem kendini hem de Öteki'ni konumlandırışından etkilenen ilişkileri, önyargılar, varsayımlar, fikirler, ikili zıtlıklar, bilgi üretimi, imaj ve kurgu zemininde ilerlemekte; hem Ben'in kimlik hâlinde getirdiği özelliklerini hem de Öteki'nin farklarını kesin bir dille iddia etmektedir. Bu şekilde, Öteki üzerinden Ben'i kurarken farklar, kimliğin sunulmasında kullanılmaktadır. Bu noktada, Öteki'ne bakış, Ben'e yönelik bilinçli ya da bilinçsiz bakışları da ihtiva etmek suretiyle kurgular geliştirmektedir. Ancak Bhabha'nın kolonyal söylem için dikkat çektiği gibi, imajlar, pozitif ya da negatif tanımlamadan ziyade öznelleşmenin süreçlerinde önemlidir.

Fakat aynı zamanda, Oksidentalizm Oryantalizm'de olduğu gibi Doğu-Batı karşılaşmasında karşılıklı bir ilişki kurulurken, bilinen ve farklı olanı ayırt etmek ve farklılığı ortaya çıkarmaktan; bunları özleştirmekten fazlasının hedeflendiğini göstermektedir. Özleştirme süreçleri, toplum içi ve toplumlar arasındaki siyasi ilişkilerden etkilenmekte ve bu etki, toplumların temel özelliklerinin yorumunu ve yapısını şekillendirmektedir. Öte yandan, siyasi ajandalar, hem halk düzeyinde hem de akademik düzeyde etkin rol oynamakta; Said'in de vurguladığı bu durum, toplum içinde gücü kontrol etmeyi sağlamaktadır.⁹¹ Dolayısıyla hangi farkların önemli olduğu çoğunlukla siyasi gündemlerle belirlenmektedir.

89 Munzer A. Kilani, *a.g.m.*, s. 11.

90 Emanuel Levinas, *Time and The Other [and additional essays]*, çev. Richard A. Cohen, Pittsburgh, Duquesne University Press, 1987, s. 83.

91 James G. Carrier, *a.g.e.*, s. 8-10; Burhanettin Duran - Cemil Aydın, "Competing Occidentalisms of Modern

Çeşitli kurgular içinde konumlandırmalar değişse de, çeşitli odak noktalarında gücü temsil etmenin mücadelesi verilmektedir. Güç temsili hedefi Oksidentalizm'in ilk kanalında, Oryantalizm'in kurgusunu altüst etme çabasıyla zaman zaman birleşmektedir. Bu anlamda, değersiz kılınan veya ikincil konumdaki Öteki, değerli kılınması için Ben ve Öteki arasındaki hiyerarşinin tersine çevrilmesini sağlamaya gayret etmektedir. Fakat bunun başarılı olması, Ben-Öteki konumlandırmasını güç ilişkilerini tersine çevirecek bir seviyeye ulaştırmaya bağlıdır.⁹²

Bu bağlamda, hem güç ilişkilerinin hem de Doğu ve Batı'yla ilgili değerlendirmelerin tarihi değişimine dikkat etmek gerekmektedir, çünkü kimlik-fark, Doğu-Batı, Ben-Öteki ikili zıtlıklarını tarihsel olarak güçlü siyasi etkiler belirlemektedir. Bu durum, kimlik-fark, Doğu-Batı, Ben-Öteki'ni ve ilgili bütün yorumların değişmez sabiteler olmadıkları gibi, belirli tarihsel zamanlara ve yerlere göre göreceli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu algılar, belirli bir dönemdeki her yerde herkes için aynı olmadığı gibi bir dönemden ötekine de değişim göstermektedir.⁹³ Bu duruma, Edward Said Doğu ve Batı kavramlarının ontolojik bir durağanlığının olmaması⁹⁴ yönüyle dikkat çekmektedir. Doğu'yla Batı'yı birbirinden zihni olarak ayıran çizginin de zaman içinde muhteva değiştirdiği düşünülürse, evrensel bir Doğu-Batı ayrımının söz konusu olamayacağı ortaya çıkmaktadır.⁹⁵ Fakat durağanlık anlayışı Oryalist ve Oksidentalist kurguların temel problemlerinden biri durumundadır. Durağanlık anlayışı Öteki'nin ideolojik olarak kurgulanmasında etkin olmaktadır.⁹⁶ Her ne kadar Doğu ve Batı kurguları doğrudan gerçeklikten etkilenmiyor; gereklilikler, arzular ve ilgilerle şekilleniyor⁹⁷ olsa da, bu şekilde kurgulanan kimlik farka ve farklı olana dayandırılarak üretilmiş ve pekiştirilmiş olmaktadır.

Böylece Oksidentalizm'in ürettiği bilgi, göreceli olması ile birlikte iktidar unsuruyla bağını da açığa çıkarmış olmaktadır. Öteki hakkında bilgi üretme bağlamında Foucault'nun, Edward Said'in Doğu-Batı ilişkilerinde Batı'nın Doğu'ya yönelik yaklaşımında örneklediği gibi⁹⁸, iktidar-bilgi ilişkisi hakkındaki görüşleri, Oksidentalizm'in iki kanalında da görülmektedir. İktidar bilgi üretmektedir; dahası iktidar ve bilgi birbirini içeren unsurlardır ki bağlantılı bir bilgi alanı oluşturmadan iktidar ilişkisi olması muhtemel görünmemektedir.⁹⁹ Bilgi üretmekle muktedir olmak paralel ilerlemektedir. Her ne kadar bilimsel yapısına vurguda bulunsa da, Hasan Hanefi, Batı üzerinde bir iktidar kurma hedefinin aracı olarak Oksidentalist kurguyu savunmaktadır. Farklı coğrafyalarda, iç siyasette çeşitli hedefler için Batı kurgularının üretilmesi de Oksidentalizm'in nasıl iktidarın

Islamist Thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and Modernity", s. 480.

92 Ahmet Serdar Önder, *a.g.t.*, s. 53-54.

93 Jose John de Vinck, *a.g.t.*, s. 18-19.

94 Edward Said, *a.g.e.*, s. xii.

95 Etyen Mahçupyan, *a.g.m.*, s. 48-49.

96 Homi K. Bhabha, *a.g.m.*, s. 18.

97 Robbert Woltering, "Occidentalisms: The Images of the West in Egypt", The University of Amsterdam, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. 21.

98 Edward W. Said, *a.g.e.*, s. 3.

99 Michel Foucault, *Disiplin ve Ceza*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s. 33.

aracı olduğunu göstermektedir. Yine, Buruma-Margalit'in, Oksidentalizm'in nefret duygusunu söylemleştirdiği iddiası da muktedir olma mücadelesinin bir örneğini ikame etmektedir. 11 Eylül saldırılarından sonra ivme kazanan ve Oryantalist bakış açısının hâkim olduğu Oksidentalizm ise güncel meselelerle olan canlı ilişkisini açığa çıkarmaktadır.

Kabbani'nin kolonyal hedeflere hizmet etmek üzere Doğu hakkında üretilen bilgiler için kullandığı "lekelenmiş bilgi" ifadesi¹⁰⁰ Oryantalizm kadar Oksidentalizm'in de "lekelenmiş bilgi" üretebileceği hakikatine ışık tutacak niteliktedir. Koloni çağı bitmiş olsa da "lekelenmiş bilgi" oldukça belirgin şekilde varlığını korumaktadır ve geniş bir etki alanına sahiptir. Bu bilginin en hassas yönü, Doğu'nun Doğululaştırılmasını ve Batı'nın Batılılaştırılmasını pekiştirmesidir. Oryantalizm'in yarattığı kurgusal Doğu imajına benzer şekilde kurgusal bir Batı imajı geliştiren Oksidentalizm¹⁰¹, ürettiği göreceli bilgi ile kurguya dayalı bir bütün oluşturmaktadır. Oksidentalizm, sunduğu Doğu ve Batı algısı ile Öteki'nin nesneleşmesi ve araçsallaşmasını hedeflerken, aynı zamanda yaklaşımını etkileyen özcü tavır, her iki tarafın da Ben ve Öteki olarak "yanlış anlaşılma"sına¹⁰² yol açabilecek etkiye sahiptir.

Edward Said'in Oksidentalizm'in Oryantalizm'e bir cevap olarak düşünülemezceği uyarısı, Oryantalizm'in Doğululaştırdığı bir Doğulu'nun kendi ürettiği yeni 'Doğulular' ve 'Batılılar' üzerine söylemini inşa edeceği hakikatinden kaynaklanıyordu.¹⁰³ Oksidentalizm ilk kanalıyla bu çekincenin doğruluğunu zaman zaman gösterdiği gibi, bunun ötesinde ikinci kanalı ile Oryantalizm'e de hizmet etmeyi sürdürmektedir. Bu anlamda, Oksidentalizm'in algıları şekillendiren Batılı gücün bir uzantısı olarak işlev gördüğü¹⁰⁴ ve Oksidentalizm'in Oryantalizm'in bir uzantısı, hatta aynadaki karanlık tarafı olduğu¹⁰⁵ fikirleri boş değildir.

Oksidentalizm'in Oryantalist ve Oksidentalist tutumları benimseyen iki kanalında da bir Doğu ve bir Batı kurgusu oluşturmakla sonuçlanacak betimlemelerle (bilimsel ya da gözleme bağlı; nesnel ya da öznel) devamlılık sürdürülmektedir. Sadece roller bir nebze değişmektedir: Oryantalist kanal Batı'yı sunmak, temsil etmek, tanımır kılmak için Doğu'yu tanı(mla)makta, Oksidentalizm'in Oksidentalist kanalı ise Doğu'yu sunmak, temsil etmek, tanımır kılmak için Batı'yı tanı(mla)maktadır. Fakat, bütün problemlerine rağmen 'Batılı kimliği' irdelemenin yolu olarak Oksidentalizm'in iki kanalı da işlev görebilmektedir. Batı'nın kimlikleri -Doğu'nun farklılıkları gibi- tarihi, kültürel ve siyasi açıdan çeşitli dönemleri kapsayan, sınırlı kurgulardır. Bu kurguların farklı biçimlerinin üretilmesi ve konumlandırılmasına ilişkin eleştiri tavrı, Jose John de Vinck'in de dikkat çektiği üzere, kimlik

100 Doğu hakkında Avrupalı gezi yazılarının dünyaya ilişkin bilgiyi genişletme amacına rağmen sadece kolonyalist bilgilere hizmet eden lekelenmiş bir bilgi olduğuna dair Rana Kabbani'den yapılan alıntı için bkz.: Mustafa Armağan, *a.g.m.*, s. 92 (Rana Kabbani, *Avrupa'nın Doğu İmajı*, çev. Serpil Tuncer, İstanbul, 1993, s. 165-166.).

101 Sadık Celal el-Azm, "Orientalism and Orientalism in Reverse", s. 19.

102 Deborah B. Gewertz - Frederick Errington, *a.g.m.*, s. 83.

103 Edward W. Said, *a.g.e.*, s. 253.

104 Juan R. I. Cole, *a.g.m.*.

105 Fernando Coronil, *a.g.m.*, s. 46.

ve farklılık meselelerinin aynı anda ele alınmasını gerektirmektedir.¹⁰⁶ Belki de böylece Batı'nın ve Doğu'nun söyleminde kültürel, politik ve sosyal ilişkilerin yeni biçimlenimleri bu eleştirilerden etkilenecektir. Zira Batı'nın Doğu hakkında ve Doğu'nun Batı hakkında ürettiği bilgi, sürekli olarak sorularla ve sağlıklı bir sorgulamayla güvenilir hâle gelebilir. Doğu ve Batı arasındaki ilişkinin daha sahici ve sağlıklı olabilmesi ise, Öteki'ni nesne olarak değil özne olarak gören ve bunun ahlâki, hukukî, siyasî ve ekonomik gereklerini yerine getiren bir düşünme biçiminin benimsenmesinden geçmektedir.¹⁰⁷ Hegel ve Sartre'in dikkat çektiği gibi, Ben ve Öteki'nin kendini gerçekleştirme buna bağlıdır.

SONUÇ

Oksidentalizm, genel itibarıyla Doğu'nun (Ben) Batı'yı (Öteki) mukayese ederek sorgulayarak tartışması şeklinde tanımlanabilir. Fakat siyasî ve kültürel etkilerden etkilenen Oksidentalizm'in kesin bir tanımının yapılmasının zorluğu burada gösterilmiştir. Doğu-Batı tartışmalarını bazen Oryantalizm'le ortak açılarla bazen de yeni sorularla gündeme getiren Oksidentalizm'in Doğu ve Batı ile ilgili çalışmalara kaynaklık edebilmesi tanım ve sınırlarının tartışılmasına bağlıdır. Oksidentalizm düşüncesinin tartışılması, bu tartışmalara yönelik yaklaşımlardan ciddi biçimde etkilenmektedir.

Burada görüldüğü üzere, Ben-Öteki kavramlarıyla ilgili tartışmalar Doğu ve Batı'nın varoluşsal mücadelelerini göstermektedir. Varoluşsal mücadeleye giden yolda Doğu ve Batı'nın karşılaşmasından itibaren başlayan ilişki ağı, birbirine yönelik önyargılar, varsayımlar, fikirler, ikili zıtlıklar, bilgi üretimi, imaj ve kurgu, özleştirme kavramları ile aşamalı biçimde ilerlemektedir. Hem Oryantalizm'de hem Oksidentalizm'de etkin olan bu süreç, Oksidentalizm'in yaklaşım tarzlarının belirlenmesinde de önem arz etmiştir.

Oksidentalizm'de Batı'yı sunmak, temsil etmek, tanımır kılmak için Doğu'yu tanı(mla)yan bir Oryantalizm kanalı ile, Doğu'yu sunmak, temsil etmek, tanımır kılmak için Batı'yı tanı(mla)yan Oksidentalizm kanalının varlığı ve akademik, söylemsel ve siyasî amaçlar için araçsallaştırmaktadır. Bu yaklaşımların indirgemeleri ve özleştirici tanımlarından uzaklaşmak ise, karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasına, dönem ve çevre farklarına dikkat çekilmesine bağlıdır. Aksi takdirde, Ben-Öteki düzelmünde birbirini donuklaştıran; zamansız ve mekânsız yapılar kurgulanmaya devam edecek; Doğu ve Batı, Öteki olarak birbirini nesneleştirme gayesiyle hareket ettiği müddetçe kendini özleştirmekten kurtulamayacaktır.

¹⁰⁶ Jose John de Vinck, *a.g.t.*, s. 14-16.

¹⁰⁷ İbrahim Kalın, *a.g.e.*, s. 461.

KAYNAKÇA

"Oksidentalizm" Özel Sayısı, *Marife: Bilimsel Birikim*, Yıl 6, Sayı 3, 2006.

AKTAY, Yasin, "Her Karşılaşmanın İki Yanı Vardır", *Marife: Bilimsel Birikim*, yıl 6, sayı 3, 2006, s. 427-436.

Aristotle, *Politics*, Çev. Benjamin Jowett, Batoche Books 1999.

ARLI, Alim, *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

ARMAĞAN, Mustafa, "Hayâlî Doğu'dan Hayâlî Batı'ya", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, sayı 2, 1998, s. 89-96.

AYDIN, Cemil, HAMMER, Juliane, "Critiques of the 'West' in Turkey, Iran and Japan: Occidentalism, the Crisis of Global Modernity and the Politics of Nationalism (Editor's Introduction)", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, cilt 26, sayı 3, Güz 2006, s. 347-352.

AYDIN, Cemil, "Between Occidentalism and the Global Left: Islamist Critiques of the West in Turkey", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 26, Sayı 3, s. 446-461.

AYDIN, Cemil, "Modern Japon Tarihinde Batı Karşıtlığı: Okawa Shumei'nin Asyacılık Düşüncesi", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 13, 2002, s. 107-133.

AYDIN, Cemil, "The Politics of Conceptualizing Politics of Islam and West", *Ethics & International Affairs*, Cilt 18, Sayı 3, 2004, s. 89-96.

AYDIN, Cemil, *The Politics of Anti-Westernism in Asia: Visions of World Order in Pan-Islamic and Pan-Asian Thought*, Columbia University Press, New York 2007.

BHABHA, Homi K., "The Other Question", *Screen*, Cilt 24, Sayı 6, 1983, s. 18-36.

BJELIC, Dusan, "Introduction: Blowing Up the "Bridge" ", *Balkan as Metaphor: Between Globalisation and Fragmentation*, ed. Dusan Bjelic and Obrad Savic, The MIT Press, Cambridge 2002.

BONNETT, Alastair, "Makers of the West: National Identity and Occidentalism in the Work of Fukuzawa Yukichi and Ziya Gökalp", *Scottish Geographical Journal*, Cilt 118, Sayı 3, 2002, s. 165-182.

BONNETT, Alastair, "Occidentalism and Plural Modernities: or How Fukuzawa and Tagore Invented the West", *Environment and Planning D: Society and Space*, cilt 23, sayı 4, 2005, s. 505-525.

BONNETT, Alastair, "The Critical Traditionalism of Ashis Nandy: Occidentalism and the Dilemmas of Innocence", *Theory, Culture & Society*, 2011, s. 1-20.

BUMİN, Tülin, *Hegel: Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*, YKY, İstanbul 1998.

BURUMA, Ian, MARGALIT, Avishai, "Occidentalism", *The New York Review of Books*, 17 Ocak 2002, <http://www.nybooks.com/articles/2002/01/17/occidentalism/?pagination=false&printpage=true> (Erişim: 25 Mayıs 2016).

BURUMA, Ian, MARGALIT, Avishai, *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı*, Çev. Güven Turan, YKY, İstanbul 2008.

BURUMA, Ian - MARGALIT, Avishai, *Occidentalism: The West in the Eyes of Its Enemies*, The Penguin Press, New York 2004.

CARRIER, James G., *Occidentalism: Images of the West*, Clarendon Press, Oxford 1995.

- CHEN, Xiaomei, *Occidentalism: A Theory of Counter-Discourse in Post-Mao China*, Oxford University Press, Oxford 1995.
- COLE, Juan R. I., "Invisible Occidentalism: Eighteenth-Century Indo-Persian Constructions of the West", *Iranian Studies*, Cilt 25, Sayı 3/4, 1992, s. 3-16.
- CORONIL, Fernando, "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories", *Cultural Anthropology*, Cilt 11, Sayı 1, 1996, s. 51-87.
- DE VINCK, Jose John, "Occidentalism: The Classic and The Values of Culture", The State University of New York at Binghamton, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988.
- DİRLİK, Arif, *Postkolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2010.
- DURAN, Burhanettin, AYDIN, Cemil, "Competing Occidentalisms of Modern Islamist Thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and Modernity", *The Muslim World*, Cilt 103, Sayı 4, 2013, s. 479-500.
- DURAN, Burhanettin, AYDIN, Cemil, "Modern İslamcılık Düşüncesinin Rakip Oksidentalizmleri: Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu'da Hıristiyanlık, Batı ve Çağdaşlık Anlayışı", Çev. Demet Koçyiğit, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 7, 2016, s. 307-335.
- EL-AZM, Sadık Celal, "Orientalism and Orientalism in Reverse", *Khamsin*, Sayı 8, 1981, s. 5-26 (*Orientalism: A Reader*, ed. Alexander Lyon Macfie, New York, New York University Press, 2000, s. 217-238).
- EL-AZM, Sadık Celal, "Orientalism, Occidentalism, and Islamism: Keynote Address to "Orientalism and Fundamentalism in Islamic and Judaic Critique: A Conference Honoring Sadik Al-Azm" ", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 30, Sayı 1, 2010, s. 5-26.
- EVANS, Dylan, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, Routledge, London 1996.
- FERREUX, Jean, "The Other as an Historical Invention", *Imagining the Arab Other: How Arabs and Non-Arabs Represent Each Other*, Ed. Tahar Labib, London, US, I.B.Tauris, 2007, s. 3-9.
- FICHTE, Johann Gottlieb, *The Science of Knowledge*, Ed. ve Çev. Peter Heath-John Lachs, Cambridge University Press, New York 1991.
- FOUCAULT, Michel, *Disiplin ve Ceza*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1992.
- GEWERTZ, Deborah B. – Errington, Frederick, "We Think, Therefore They Are? On Occidentalizing the World", *Anthropological Quarterly*, Cilt 64, Sayı 2, Nisan 1991, s. 80-91.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, "Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği", s. 1-6, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildirir/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf> (Erişim 08.06.2017).
- HANEFİ, Hasan, "From Orientalism to Occidentalism", *Islam in the Modern World II: Tradition, Revolution and Culture*, Cairo, The Anglo-Egyptian Bookshop, 1995, s. 353-365.
- HANEFİ, Hasan, *Mukaddime fi İlmî'l-İstigrab*, Kahire, 1991.
- HANSON, Victor, "Occidentalism The False West", *National Review Online*, 10.05.2002, <http://victorhanson.com/wordpress/?p=5063> (Erişim: 27 Ağustos 2016).
- HAYMAN, Sarah, "Re-Veiling and Occidentalism: Four Case Studies", Binghamton University State University

- of New York, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- HEGEL, G. W. F., *The Logic Of Hegel*, çev. William Wallace, Oxford University Press, London 1873.
- HEIDEGGER, Martin, *Varlık ve Zaman*, Çev. Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008.
- HOWARD, Rhoda E., "Occidentalism, Human Rights, and the Obligations of Western Scholars", *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*, cilt 29, sayı 1, 1995, s. 110-126.
- HUTCHINSON, Rachael, "Occidentalism and Critique of Meiji: The West in the Returnee Stories of Nagai Kafu", *Japan Forum*, Cilt 13 Sayı 2, 2001, s. 195-213.
- HUTCHINSON, Rachael, "Orientalism or Occidentalism? Dynamics of Appropriation in Akira Kurosawa", *Remapping World Cinema: Identity, Culture and Politics in Film*, ed. Stephanie Dennison - Song Hwee Lim, Wallflower Press, London 2006, s. 173-187.
- ISTVAN, Feher M., "Heidegger and the Hermeneutic Turn of Philosophy", Babeş-Bolyai University, Faculty of Philosophy, Kolozsvár (Cluj), 18 Mayıs 1998, s. 7-22.
- KABBANI, Rana, *Avrupa'nın Doğu İmajı*, çev. Serpil Tuncer, İstanbul 1993.
- KALIN, İbrahim, *Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2017.
- KAPLAN, Yusuf, "Hasan Hanefi ile Röportaj: "Geleneği Yenilemek Zorundayız"", *Umran*, Mart 2002, s. 23-45.
- KAYA, Ayhan, "Emmanuel Levinas ve Ötekinin Çıplaklığı Egojî'den İdolojî'ye", *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, sayı 37, Ocak-Subat 2011.
- KETELAAR, James E., "Strategic Occidentalism: Meiji Buddhists at the Worlds Parliament of Religions", *Buddhist-Christian Studies*, Cilt 11, 1991, s. 37-56.
- KHALİLZAD, Zalmay, "Prejudice as a Cultural Weapon: Orientalism vs. Occidentalism", *THE GOVERNMENT OF GOD- Iran's Islamic Republic*, ed. Cheryl Bernard- Zalmay Khalilzad, Columbia University Press, New York 1984, s. 74-102.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, "Fakir Akrabanın Talihi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, Sayı 2, 1998, s. 57-64.
- KİLANİ, Munzer A., "Orientalism and Occidentalism: Invention of the Other in Anthropological Discourse", *Imagining the Arab Other: How Arabs and Non-Arabs Represent Each Other*, Ed. Tahar Labib, London, US, I.B.Tauris, 2007, s. 10-16.
- KOJÉVE, Alexandre, *Hegel Felsefesine Giriş*, Çev. Selahattin Hilav, YKY, İstanbul 2001.
- LACAN, Jacques, "The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience", Çev. Alan Sheridan, *Ecrits: A Selection*, 1949, s. 1-7.
- LEVINAS, Emanuel, "The Trace of the Other", *Deconstruction in Context*, Ed. A. Lingis ve M. Taylor, University of Chicago Press, Chicago 1986, s. 345-359.
- LEVINAS, Emanuel, *Time and The Other [and additional essays]*, Çev. Richard A. Cohen, Duquesne University Press, Pittsburgh 1987.
- LEVINAS, Emanuel, *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*, Çev. Alphonso Lingis, The Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1979.
- LEVINAS, Emmanuel, *On Thinking-of-the-Other: entre nous*, Çev. Michael B. Smith, Columbia University

- Press, New York 1998.
- MAHÇUPYAN, Etyen, "Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, Sayı 2, 1998, s. 45-55.
- METİN, Abdullah, "Bilimsellik, Karşı Söylem ve Düşünce Tarzı Bağlamında Oksidentalizm", Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- METİN, Abdullah, *Oksidentalizm, İki Doğu İki Batı*, Açılım Kitap, İstanbul 2013.
- MILLER, Lucien, "Occidentalism and Alterity: Native Self and Foreign Other in Chen Yingzhen and Shusaku Endo", *CHINOPERL: Journal of Chinese Oral and Performing Literature*, Cilt 20, Sayı 1, 1997 - Birleştirilmiş Cilt 20-22 (1997-1999), s. 197-217.
- NING, Wang, "Orientalism Versus Occidentalism", *New Literary History*, Cilt 28, Sayı 1, Kış 1997, s. 57-67.
- ORTAYLI, İlber, "Türkoloji ve Var Olmayan Bir Dal: Oksidentalistik", *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, Ankara 2011, s. 159-165 (*Türkiye Günlüğü*, sayı 19, 1992, s. 50-52.).
- ÖNDER, Ahmet Serdar, "Arap ve İran Entelektüellerinin Oksidentalizm Bağlamında Batıyı Ötekileştirmesi - Eleştirel Bakış", Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- ÖZÇINAR, Şahin, "Hegel'de Düşünümsel Bilincin Pekinlik Yanılısaması ve Kurgusal Özne", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, sayı 2/4, 2008, s. 1-21.
- PALMER, Richard E., *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*, Northwestern University Press, Evanston 1969.
- PARLA, Jale, *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- SADARANGANI, Umeeta, "Occidentalism: Indian Writers Construct the West", The Pennsylvania State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997.
- SAID, Edward W., *Orientalism*, Vintage Books, New York 1979.
- SARTRE, Jean-Paul, *İmgelem*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki, İstanbul 2009.
- SARTRE, Jean-Paul, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İthaki, İstanbul 2010.
- SARTRE, Jean-Paul, *Varoluşçuluk (existentialisme)*, Çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul 1985.
- SCHNAPPER, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.
- SCHWANITZ, Wolfgang G., "Hasan Hanafi, Founding Father of "Occidentalistics" or Occidentalism?", *Akademie Verlag GMBH*, Muhlenstrasse, 1994, http://www.trafoberlin.de/pdf-dateien/2008_12_24/Hasan%20Hanafi%20Muqaddima.pdf (Erişim: 29 Aralık 2014).
- SNODGRASS, Judith, *Presenting Japanese Buddhism to The West: Orientalism, Occidentalism and The Columbian Exposition*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill – London 2003.
- SUNAR, Lütfi, "Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?", *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu, 9-10 Aralık 2006*, ed. Lütfi Sunar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2007, s.27-53.
- TAKIŞ, Taşkın, "Muhabbet-i Kadim", *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne?*, Sayı 2, 1998.

- TALİB, İsmail, "After the (Unwritten) "Postcolonial" in Southeast Asia: What Happens Next?", *The Silent Word: Textual Meaning and the Unwritten*, Ed. Robert J.C. Young, Ban Kah Choon, Robbie B.H. Goh, Singapore, Singapore UP, 1998, s. 59-70.
- TAVAKOLİ-TARGHİ, Mohamad, *Refashioning Iran: Orientalism, Occidentalism and Historiography*, Palgrave, 2001.
- VENN, Couze, *Occidentalism: Modernity and Subjectivity*, Sage Publications, 2000.
- WAGNER, Tamara S., "Emulative versus Revisionist Occidentalism: Monetary and Other Values in Recent Singaporean Fiction", *The Journal of Commonwealth Literature*, Cilt 39, Sayı 2, 2004, s. 73-94.
- WALLACE, William, "Prolegomena", *The Logic Of Hegel*, Çev. William Wallace, Oxford University Press, London 1873, s. xiii-clxxxiv.
- WOLTERING, Robbert, "Occidentalisms: The Images of the West in Egypt", The University of Amsterdam, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- YEĞENOĞLU, Meyda, *Sömürgeci Fanteziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, Metis Yayınları, İstanbul 2003.
- YOUNG SUK, Lee, "The Myth of the 'Modern': Occidentalism Inherent in the Korean Studies of English History", *The Vision of the Asian Community: Proceedings of the First International Conference of Asian Philosophical Association*, Fatih Üniversitesi, İstanbul 2005, s. 271-278.